

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра мистецьких дисциплін

**Формування креативності майбутніх вчителів музичного
мистецтва у процесі виконання музично-творчих проєктів**

Кваліфікаційна робота

Галузь знань: 01 Освіта

Спеціальність: 014 Середня освіта (музичне мистецтво)

Освітній ступінь: магістр

Кваліфікація: викладач музичного інструмента. Учитель музичного мистецтва. Методист з виховної роботи.

Виконав:

Косенко Тетяна Вікторівна
Студентка VI курсу, 63 групи

Науковий керівник:

професор Євтух Микола Борисович
Кандидат педагогічних наук, доцент
Вергунова Валерія Сергіївна

Рецензент:

Рогоза Олексій Сергійович
Кандидат педагогічних наук, викладач-методист вищої категорії
Чернігівської міської школи мистецтв

Чернігів – 2019

Зміст

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	8
1.1. До сутності поняття «креативність».....	8
1.2. Зміст та структура креативності	17
1.3. Креативність як важлива характеристика особистості учителя музичного мистецтва.....	21
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	34
2.1 Роль музично-творчих проєктів у формуванні креативності студентів.....	34
2.2. Педагогічні умови формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва	43
Висновки до другого розділу.....	49
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ЧАСТИНА ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МУЗИЧНО-ТВОРЧИХ ПРОЄКТІВ	51
3.1 Діагностика стану сформованості креативності майбутніх учителів музичного мистецтва (констатувальний етап експерименту).....	51
3.2. Практика роботи з формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі підготовки музично-творчих проєктів (формувальний етап).....	72
3.3. Аналіз результатів дослідження	83
Висновки до третього розділу.....	93
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
ДОДАТКИ	109

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна епоха характеризується значним зростанням ролі знань у всіх сферах життя суспільства, що вимагає нових підходів до їх усвідомлення, засвоєння та застосування. Це ставить перед вищою освітою завдання переосмислити свою роль у підготовці фахівців нової генерації. Одним із шляхів вирішення цього завдання є креативна освіта, яку може забезпечити вчитель із нестандартним, самостійним мисленням.

Фахова підготовка вчителя музичного мистецтва відзначається багатогранністю. Вона охоплює значні види діяльності: інструментально-виконавську, диригентсько-хорову, сценарно-режисерську. У сучасних умовах важливим стає не тільки уміння відтворювати здобутий досвід та знання, але й здатність по-новому їх використовувати, здатність втілювати різні ідеї, оригінально підходити до вирішення конфліктних ситуацій. Наразі креативність є необхідною складовою конкурентоспроможності випускників та можливості їх професійної самореалізації.

Загальні основи креативності висвітлено у наукових дослідженнях Д. Богоявленської, В. Моляко, О. Пономарьова, В. Роменця, С. Сисоєвої, Дж. Гілфорда, Д. Треффінджера, Д. Кугера, М. Ранко, Р. Стенберга, П. Торренса та інших. Розвиток креативності в різних аспектах досліджували: Н. Кічук (методологічний та змістовий аналіз творчої особистості педагога), О. Морозов (формування креативності викладача вищої школи в системі неперервної освіти), М. Мусійчук (педагогічні умови ефективності розвитку творчих здібностей майбутніх учителів), Г. Семьонова (педагогічні умови розвитку творчих здібностей студентів – майбутніх учителів на основі особистісно орієнтованого підходу), Г. Халюшова (розвиток лінгвістичної креативності студентів університету).

Проте проблема формування креативності у студентів мистецького, зокрема музичного профілю не стала об'єктом окремого дослідження.

Залишається не дослідженою низка важливих теоретико-практичних питань: не з'ясовані особливості, технологія та педагогічні умови формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва, зміст яких відображає складний внутрішній світ людини, спрямований на формування її духовності – основи креативності.

Результати аналізу психолого-педагогічної літератури з проблем креативності та емпіричного досвіду підготовки вчителів музичного мистецтва дали змогу виявити низку суперечностей: між внутрішнім прагненням особистості творити та зовнішніми впливами освітнього та суспільного середовища, які мають стандартизуючий і знеособлюючий характер; використанням переважно репродуктивних методів роботи та необхідністю творчого засвоєння й застосування знань; потребою в неординарних, креативних учителях та відсутністю відповідного методичного й технологічного забезпечення для розвитку цих якостей у майбутніх фахівців у системі професійної підготовки. Актуальність проблеми, її недостатня розробленість, наявні суперечності та потреби сучасної вищої школи зумовили вибір теми дослідження – **«Формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі виконання музично-творчих проєктів»**

Об'єкт дослідження: фахова підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі виконання музично-творчих проєктів.

Мета дослідження: визначити та теоретично обґрунтувати ефективність організації педагогічних умов формування креативності майбутніх фахівців у процесі виконання музично-творчих проєктів.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

- конкретизувати сутність поняття «креативність»; розкрити структуру та зміст поняття «креативність учителя музичного мистецтва»;
- обґрунтувати роль виконання музично-творчих проєктів у формуванні креативності студентів;
- провести діагностику стану сформованості креативності майбутніх учителів музичного мистецтва;
- визначити педагогічні умови формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі виконання музично-творчих проєктів.

Теоретико-методологічною основою дослідження є: ідеї східної філософії щодо творчості як основи еволюційності (Жива Етика); принципи духовності (С. Кримський); ідеї української кордоцентричної філософії (Г. Сковорода, П. Юркевич), теорія інтелекту як форми організації ментального досвіду (М. Холодна); положення про духовні здібності (В. Шадріков); концептуальні положення психології про сутність, структуру, закономірності формування та розвиток креативності (Д. Богоявленська, В. Дружинін, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Рибалка, В. Роменець, Дж. Гілфорд, С. Меднік, П. Торренс та ін.); інноваційні освітні технології (М. Кларін, В. Міщенко, М. Руденко, Г. Селевко, В. Сластьонін та ін.) теоретичні та практичні розробки проблеми творчості та креативності в педагогіці (Н. Вишнякова, Н. Гузій, В. Загвязинський, І. Лернер, С. Сисоєва, В. Сухомлинський, Г. Терещук, О. Шупта та ін.), Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ ст.), Національна доктрина розвитку освіти.

У процесі вирішення поставлених завдань використовувався комплекс **методів дослідження**, зокрема:

теоретичні – вивчення та аналіз філософської, психологічної, педагогічної, музикознавчої та методичної літератури; систематизація й класифікація наукових положень з проблеми дослідження; порівняння, синтез і узагальнення поглядів науковців з метою визначення сутності понять

«творчість», «креативність» та «креативність майбутнього вчителя музичного мистецтва», «музично-творчий проєкт»; проєктування для обґрунтування структури креативності та педагогічних умов формування креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

емпіричні – педагогічні спостереження, опитування, бесіда, інтерв'ю, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний) для перевірки ефективності педагогічних умов та оцінки рівня сформованості креативності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Практичне значення дослідження полягає в розробці необхідних рекомендацій для створення відповідних педагогічних умов формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі виконання музично-творчих проєктів. Зміст і результати наукового дослідження можуть бути використані викладачами ЗВО та вчителями загальноосвітніх шкіл для практичного застосування на заняттях, під час розробки навчальних курсів і науково-методичних посібників, під час організації студентів для виконання музично-творчих проєктів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлювалися й обговорювалися на наукових та науково-практичних конференціях: Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Мистецька освіта очима майбутнього вчителя» (Ніжин, 2018 р.) та «Мистецтво та освіта: новації та перспективи» (Чернігів, 2019 р.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у двох публікаціях автора у науково-методичних збірниках. «Креативність учителя музичного мистецтва: психолого-педагогічний аспект» (м.Ніжин); «Роль проєктної діяльності у формуванні креативності майбутніх учителів музичного мистецтва» (м. Чернігів).

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (130 найменувань) та 4 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи – 117 сторінок комп'ютерного тексту, містить 9 таблиць і 4 рисунків.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

1.1. До сутності поняття «креативність»

Проблема формування креативності особистості є однією із важливих проблем музично-педагогічної освіти. Це пов'язується, з одного боку, особливістю розвитку сучасного суспільства, а з іншого – відображає професійне становлення фахівця, що уміє не тільки виявляти компетентність у обраній спеціальності, а й знаходити вихід у різних ситуаціях, вміє імпровізувати та демонструвати творчий підхід, зокрема у музично-освітній діяльності.

Проблема креативності знайшла досить широке висвітлення у працях багатьох учених. Її досліджують у контексті проблем творчості, творчого мислення, розвитком творчих здібностей особистості, обдарованості.

У наукових джерелах термін «креативний» розглядається крізь призму поняття «творчий», а його походження зумовлюється латинським *creation*, що означає творення [76, с. 324].

У словнику іншомовних слів знаходимо, що слово «креативність» характеризує творчу спрямованість людини, готовність до формулювання, прийняття і створення принципово нових ідей та рішень, що відрізняються від традиційних або загальноприйнятих [61].

Іноді під креативністю розуміється творча новаторська діяльність [16, с. 578]. У психологічній енциклопедії креативність визначається як рівень творчої обдарованості, прояву здібностей до творчості, що виявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності та є відносно стійкою характеристикою особистості [109, с. 220].

Звернення до наукової літератури підкреслило, що незважаючи на розуміння, поняття креативності набуло значного поширення лише у ХХ столітті. Довгий час його трактування розглядалось як синонім творчості та

пов'язувалось із особливостями творчого процесу. Так, у філософському розумінні креативність розглядається як здатність до творчого мислення, що пов'язується із властивостями людей перетворювати природній та соціальний світ. Найчастіше поняття креативність застосовується як синонім поняття «творчість».

Творчість іноді розглядається як вища форма розуміння креативності, яка іманентно притаманна всім рівням ієрархії буття; сприяє самозбереженню і відтворенню суцього за допомогою якісних трансформацій їх структур [75, с. 1019].

Найбільше поширення термін «креативність» отримало у психологічному аспекті. Уперше термін «креативність» увів психолог Д. Сімпсон у 1922 році. Учений вважав, що «креативність» – це здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення, «здатність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення» [57, с. 632]. Стрімке осмислення означеного поняття почало здійснюватись у 50-х роках, а через двадцять років його інтенсивне вивчення зумовило розвиток психології талановитих та обдарованих.

Починаючи з другої половини ХХ століття, сутність поняття «креативності» зумовлювалась поглядами різних учених. Зокрема, його визначали як процес, у якому з'являються нові ідеї. «Креативність, - стверджував Джон Као, — це цілісний процес генерації ідей, їх розвитку та перетворення на цінності. Цей процес поєднує в собі те, що люди називають новаторством» [81].

Вивчення проблеми креативності зазвичай пов'язується із основними двома напрямками. Перший характеризує розвиток інтелектуальних та пізнавальних можливостей особистості. Інший – відображає взаємозв'язок розвитку особистісних, мотиваційний рис людини із її здатністю до творчості.

На зв'язок креативності та мислення вказував Дж.Гілфорд. На думку вченого, основою креативності є дивергентне мислення, що у психології

називають альтернативним. Це такий тип мислення, що відбувається усупереч причинно-наслідковим зв'язкам, а його основними властивостями є: чутливість до протиріч, невизначеності, метафоричність, оригінальність [23, с. 448]. Розглядаючи проблему творчої обдарованості особистості, науковець визначав основні ознаки креативності: 1) здатність до виявлення й формулювання проблем; 2) здатність до генерування великої кількості ідей; 3) здатність до продукування найрізноманітніших думок; 4) здатність відповідати на подразники нестандартним способом; 5) здатність вдосконалювати об'єкт сприймання, додаючи певні деталі; 6) здатність розв'язувати проблеми шляхом реалізації відповідних аналітико-синтетичних операцій [3, с. 22].

Серед творців теорій креативності найбільш відомим є американський психолог Е. Торренс, що почав свої дослідження креативності в 1958 році й присвятив цій проблемі все життя. Учений вказував на те, що креативність характеризує загострене сприйняття недоліків. Це процес, що охоплює вияв чутливості до проблем, дефіциту знань, їх невідповідності, дисгармонії тощо; фіксації цих проблем; пошуку рішень даних проблем, висунення гіпотез; перевірок, змін і повторних перевірок гіпотез; формулювання результату. У своїх дослідженнях учений визначив такі параметри креативності: легкість (швидкість виконання тестових завдань), гнучкість (число переключень з одного класу об'єктів на інший у ході відповідей), оригінальність (оригінальність виконання завдань) й точність (точність виконання завдань) [57 с. 28-32].

Головним критерієм креативності Е.Торренс уважав не якість результату, а характеристики й процеси, які активізують творчу продуктивність. Відповідно до означеного підходу, інтелект і креативність утворюють єдине ціле та взаємопов'язані між собою. Послідовники таких думок дотримувались висновку про те, що не може бути креативною людина із низьким інтелектом, однак є інтелектуали із низьким рівнем креативності [57, с. 28-32].

Зарубіжний психолог Р. Стернберг, вважав, що талановита людина не та, котра генерує нову ідею, а та, що встановлює значеннєві зв'язки, осмислює висунуту ідею та її функції стосовно інших елементів семантичного простору знань, які існують у певній культурі. Це спроможність йти на розумний ризик, готовність переборювати перешкоди, толерантність до невизначеності, готовність протистояти думці оточення. [111, с. 82] Науковець підкреслював, що креативні люди, це ті, які здатні «купувати ідеї за низькою ціною і продавати за високою» [81]. За Р. Стернбергом, творчі прояви детермінуються шістьма основними чинниками: 1) інтелектом як здібністю; 2) знаннями; 3) стилем мислення; 4) індивідуальними рисами; 5) мотивацією; 6) зовнішнім середовищем. Інтелект є основним. Для творчості особливо важливі такі складові інтелекту: 1) синтетична здібність – нове бачення проблеми, подолання меж повсякденної свідомості; 2) аналітична здібність – виявлення ідей, гідних подальшої розробки; 3) практичні здібності – уміння переконувати інших у цінності ідеї («продаж») [81].

У психологічному аспекті поняття «креативність» також іноді використовують як синонім до слова «творчість». Деякі вчені взагалі не визнають факт існування креативності. Творчість же такі науковці розглядають у контексті певного виду діяльності, як то художня, наукова чи технічна. Відтак творчість пов'язана із особливостями певного виду діяльності, а універсальних здібностей, що дозволяли б займатись творчістю у будь якій сфері не існує. Інші вчені навпаки, підкреслюють важливість креативності як універсальної здібності, що дозволяє виявляти творчість не зумовлюючись діяльністю.

У контексті нашого дослідження важливим є розрізнення понять «креативність» та «творчість», де останнє розглядається у більш широкому контексті. На думку Б. Ананьєва, креативність дозволяє ефективно використовувати наявні в арсеналі знання, уміння та навички в нових

непередбачених ситуаціях для вирішення нестандартних професійних завдань [1, с. 128].

Важливими є визначення креативності з позиції гуманістичного підходу у вченнях американських психологів А.Маслоу та К.Роджерса. Відповідно до теорії креативної особистості А. Маслоу, креативність - це установка на самореалізацію особистості. Її основою є мотивація, ціннісні орієнтири, а також особистісні якості. Науковець виокремлює такі типи креативності: креативність першого рівня (результат дії первинних мотивів), другого рівня (складних розумових процесів аналізу, систематизації й осмислення), інтегровану (поєднує два типи). Учений вважає, що креативність виявляється у всіх діях людини [69, с. 148].

Подібної думки дотримується К. Роджерс, який характеризує креативність як здібність виявляти нові способи вирішення проблем і нові способи вираження ідей. Дослідник підкреслював, що для формування креативності потрібні такі чинники: внутрішні (відкритість новому досвіду), внутрішній локус оцінювання, здатність до неординарних поєднань) і зовнішні умови творчої діяльності (психологічна безпека і захищеність (визнання безумовної цінності індивіда, створення середовища, в якому відсутнє зовнішнє оцінювання), психологічна свобода самовираження [93, с. 76]. Важливими є думки психолога щодо створення необхідного середовища для розвитку означеної якості у людини.

Дослідники В. Дружинін і Н. Хазратова створили концепцію «інтелектуального діапазону», у якій зазначали, що високий рівень інтелекту є важливою умовою для творчості. За визначенням В. Дружиніна, креативність є «інтегративна якість психіки людини, яка забезпечує продуктивні перетворення в діяльності особистості, дозволяє задовольняти потребу в дослідницькій активності» [37, с. 320].

Інший дослідник О. Морозов, підсумовуючи різноманіття підходів до розуміння креативності в традиційній психології, розглядає її як

особистісну категорію. На його думку, у цілісній людській особистості креативність, її рівень, структура й особливості тісно взаємопов'язані з іншими аспектами людської індивідуальності — специфікою пізнавальних процесів і особистісних рис [70, с. 243].

Науковці І. Дерманова та М. Крилова зазначають, що поняття «креативність» можна розглядати в двох напрямках: як психічний процес та творчий підхід до життя [33, с. 385]. Подібної думки дотримувався Є. Ільїн, який підкреслював: «...Варто визначати, про яку креативність йде мова: креативність як здатність, або креативність як особливість особистості (особистість-креатив)» [47, с. 162].

Креативність, як детермінанта творчості, проявляється в інноваційних перетвореннях людини в усіх (або окремих) сферах життя на рівнях: особистість (потенціал) – процес – результат. Креативну поведінку індивіда можна розглядати як «творче руйнування». Поле значень поняття «креативність» ширше поняття «творчий потенціал», оскільки феномен креативності має потенційну й актуальну форми. Творча особистість – це особистість, яка реалізує свою креативність в інноваційних досягненнях. Творчі здібності – структурні компоненти креативності [116, с. 68].

Нині креативність широко вивчають у соціології. Досліджуваням є поняття соціальної креативності. Її розуміють як комплексну якість особистості, що дозволяє розуміти й аналізувати причини та динаміку різних соціальних ситуацій, а також приймати ефективні, творчі, нестандартні рішення щодо ситуацій міжособистісної взаємодії [9, с. 205].

Враховуючи різноманітні підходи, слід підкреслити, що проблема креативності залишається недостатньо вивченою. Розуміння цього поняття «креативність» не має однозначного трактування і у сучасній психології. Так, сучасні дослідники Т. О. Барішева, Ю. А. Жигалов визначають креативність як системне (багаторівневе, багатомірне) психічне утворення, яке не тільки включає інтелектуальний потенціал, але й пов'язане з

мотивацією, емоціями, рівнем естетичного розвитку, екзистенціальними, комунікативними параметрами, компетентністю тощо [10, с. 127].

Важливими є думки дослідниці О. Яковлевої, яка розуміє креативність як особистісну характеристику. Досліджуючи психологію розвитку творчого потенціалу особистості, учена характеризує її не тільки як певний набір особистісних рис, а як реалізацію людиною власної індивідуальності. Людська індивідуальність, на її думку, неповторювана й унікальна, тому реалізація індивідуальності — це і є творчий акт (внесення до світу нового, раніше не існуючого). Характеристики креативності, з її точки зору, не предметні (у сенсі наявності продукту матеріального чи ідеального), а процесуальні, оскільки креативність розглядається як процес виявлення власної індивідуальності. [129, с. 187].

Науковець Н. Хряцова вважала, що креативність є основним фактором самореалізації особистості. Вона виявляється у багатій уяві, почутті гумору, прихильності до високих естетичних цінностей, умінні деталізувати образи проблеми, а для її актуалізації необхідно мати впевненість у власних силах. Це «здатність людини до конструктивного, нестандартного мислення й поведінки, усвідомлення та розвитку свого досвіду» - відзначала вчена. [123, с. 173].

У дослідженнях М. Холодної, креативність зумовлюється дивергентним мисленням, головною характеристикою якого є готовність висувати безліч в різній мірі правильних ідей щодо одного об'єкта [122, с. 85].

Важливе значення мають наукові погляди Н. Ю. Малій. Учена розглядає креативність як складову професійного мислення, а до її компонентів відносить аналітичний компонент мислення; сукупність сенситивності, уяви, інтуїції та інсайту; аналітико-синтетичний компонент мислення. На думку дослідниці, ці компоненти розвивають: здатність бачення проблеми; оригінальність, гнучкість та критичність мислення; легкість асоціювання; здатність викликати у свідомості з багатства спогадів

певні складові частини і створювати з них нові психологічні утворення; генерування ідей; здатність до переносу знань і вмінь у нові умови; діалектичність мислення; нонконформізм мислення [67, с. 13].

Дослідниця Є. Князева дотримується думки про те, що людина здатна розвивати у собі здібності до творчості. На її думку, креативність безпосередньо пов'язана з інноваціями, оскільки творчі особистості винаходять нове: нові знання, нові мелодії, нові стилі в живописі або архітектурі, нові патерни соціальної організації, лише небагато з якого приживається і набуває поширення в культурі як інновації [117, с. 3]. Науковець визначила риси, які притаманні креативній особистості: відкритість новому досвіду; упертість, зухвалість, сміливість; володіння гіпоманією – здатністю працювати з високою енергією у своїй специфічній області тривалий час; толерантність до суперечностей; здатність думати поза мовою (думки-образи, метафори як шлях до нового); гнучкість, яка допускає зміни; бажання ризикувати; перевага безладу і складності перед сумовитим порядком і простотою; кураж здійснювати творчі зусилля. Креативна особистість самодостатня, її свідомість камерного типу, у неї сильно розвинена цікавість і інтуїція, вона володіє високо розвинутою здатністю до емпатії [117, с. 4].

Значну роль для вирішення проблеми креативності мають дослідження Р. Белоусової щодо комунікативної креативності як цілісної властивості, яка включає комплекс інтелектуальних, емоційних та поведінкових особливостей індивіда. Вони, на думку дослідниці, сприяють нестандартному, нешаблонному рішенню ситуацій, що виникають у спілкуванні, допомагають генерації оригінальних ідей та засобів спілкування, вибору найбільш оптимальних стратегій поведінки, розв'язанню проблем, що виникають під час взаємодії з іншими людьми. У дослідженні вчена вказує, що на формально-динамічному та якісному рівні комунікативна креативність може бути представлена наступними показниками: легкість у спілкуванні (Л), схильність до самопрезентації

(Сп), незалежність (Н), конфліктність (К), емоційна стійкість у спілкуванні (ЕС с), схильність до маніпулювання (М), експресивність (Е), комунікативна компетентність (КК). Поєднання всіх параметрів конкретизується у загальному показнику комунікативної креативності (ЗПКК) [12, с. 178].

Сучасний дослідник І.Павленко, аналізуючи погляди науковців щодо визначення поняття «креативність», підкреслював, що у загальному значенні під креативністю розуміється:

- загальна **здатність до творчості** (Л. Єрмолаєва-Томіна, С. Сисоєва, . Ярошинська, Л. Байтімерова, В. Дружинін, . Пузеп, О. Кононко, О. Куцевол, В. Фрицюк, І. Подорожна, О. Приходько, Л. Виготський,);
- **властивість особистості** (Дж. Гілфорд, Е. Торренс);
- здатність особистості **виходити за межі заданої ситуації, створювати оригінальні цінності** (Ф. Баррон, Д. Богоявленська, С. Медник, В. Моляко, В. Сластьонін,;
- **процес** прояву власної індивідуальності (О. Яковлева, О. Войтенко);
- обов'язкову **характеристику представника педагогічної професії** (О. Антонова, С. Сисоєва, О. Куцевол, І. Подорожна, А. Шадріна, І. Гриненко, О. Дунаєва, А. Морозов, В. Фрицюк) [81].

Важливе значення мають висновки вчених щодо розвитку креативності. Так С. Спірмен вважав креативність величиною константною. Інша позиція у дослідника М. Хоува, який дотримувався думки, що за певних умов кожна особистість здатна досягти високого рівня її розвитку [59, с. 10].

Уявлення про те, що креативність підлягає цілеспрямованому розвитку, сьогодні є домінуючим. Однак питання про умови розвитку креативності майбутніх фахівців різних галузей діяльності залишається актуальним.

Дослідження креативності широко здійснюються у психологічному, соціальному, та філософському аспектах, однак загальноприйнятого погляду щодо її сутності та змісту поки що немає.

На підставі аналізу висновків учених на проблему креативності дамо таке визначення: **креативність – це динамічна, якість особистості, що визначає її здатність до творчості в будь-яких сферах людської діяльності; вона виявляється у мисленні, емоційно-вольових реакціях, діях; є необхідною умовою самореалізації особистості та вияву людиною власної індивідуальності; креативність характеризує спроможність впроваджувати нові ідеї, здатність відмовитись від стереотипів, відображає внутрішню мотивацію до творчої діяльності.**

Креативність розвивається в процесі творчої діяльності. Вона характерна для представників різних професій, допомагає у їхній праці, повсякденному житті та спілкуванні.

Формування креативності зумовлюється такими чинниками:

- особистісними (внутрішніми) – психологічними, фізіологічними та іншими особливостями суб'єкта;
- соціальними (зовнішніми), дія яких визначається зовнішніми обставинами й не залежить від суб'єкта діяльності.

Розвиток креативності особистості – це глибинний процес внутрішніх кількісних і якісних змін її психологічних, інтелектуальних і духовних сил, що відбувається на основі активності індивіда й забезпечується його творчою самореалізацією.

Креативність притаманна більшості психічно здорових людей, але ступінь її розвиненості в кожного індивіда різний.

1.2. Зміст та структура креативності

Формування креативності у майбутнього вчителя музичного мистецтва зумовлюється визначення основних її складових. Розглянемо цей аспект детальніше.

Відомо, що структура, це - взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова; устрій, організація чого-небудь, форма [61].

Проблема структури креативності має досить широкий спектр підходів. Її розглядають як з позиції особистісних характеристик, так і з позиції індивідуальних властивостей. У психологічній літературі поки що немає єдиного погляду на структуру креативності. Однак більшість вчених дотримується концепції Гілфорда, який виокремлював такі складові як : швидкість, гнучкість, оригінальність і творчість [23, с. 425].

А. Морозов визначає структурними компонентами креативної особистості такі: індивідуальні здібності, компетентність, індивідуальні психологічні властивості [71, с. 128].

Існують й інші підходи до структуризації креативності (А. Лук, А. Матюшкін та ін.). До структурних компонентів креативної особистості вчені відносять інтерес до нетрадиційного, самокритичність, незалежність суджень, гостроту розуму, інтуїцію та творчу уяву, відчуття новизни, здатність використовувати різноманітні докази у процесі вирішення проблем [68, с. 31].

Досліджуючи структуру креативності особистості, Л. Пузеп виділяє сім взаємопов'язаних компонентів:

- креативна мотивація як вияв креативних здібностей,
- креативна спрямованість як мотиваційна орієнтація у творчій діяльності,
- креативна установка як прийняття творчої ситуації,
- креативно-вольовий акт як подолання внутрішніх перешкод у реалізації креативних здібностей,
- креативна активність як пошук нестандартних шляхів вирішення проблем, рівень креативних домагань, що характеризує труднощі творчих завдань [91, с. 384].

На думку Т. Баришевої і Ю. Жигалова, креативність включає сім симптомомокомплексів: мотиваційний, емоційний, інтелектуальний,

естетичний, екзистенціальний, комунікативний, компетентнісний [11, с. 92].

Дослідник М. Кашапов визначив, що у структуру креативності входять наступні компоненти:

- допитливість (невербальна і вербальна, запитальна);
- інтуїтивність (тямущість) як якість особистості;
- легкість володіння мовою як засобом формулювання думок [51, с. 113].

Науковець Т. Любарт на основі проведених досліджень виділив у структурі креативності такі компоненти: когнітивний, конативний, емоційний та середовищний [62].

Дослідник О. Матюшкін до структурних компонентів креативної особистості відносить: інтерес до нетрадиційного, самокритичність, незалежність суджень, гостроту розуму, інтуїцію та творчу уяву, відчуття новизни, здатність використовувати різноманітні докази у процесі вирішення проблем [68 с. 29–33].

Структура креативності вчителів гуманітарного профілю була ґрунтовно розглянута таким педагогом, як І. Гриненко. Усі п'ять компонентів, визначені ним, діють у тісному взаємозв'язку та змістовно доповнюють один одного: мотиваційний (формування мотивації успіху); емоційно-ціннісний, (сприйняття стану психо-фізіологічної когерентності); когнітивний (засвоєння психолого-педагогічних основ креативності); конативний (оволодіння навичками, методами й прийомами генерування ідей); результативний (створення креативного навчального продукту) [29, с. 174].

Структурними складниками креативності майбутніх соціальних педагогів в контексті фахової підготовки стали такі компоненти: ціннісно-мотиваційний, особистісно-креативний, практично-діяльнісний [88].

Сучасний науковець В. Фрицюк розробила структуру креативності майбутніх учителів музики. Вона визначила такі її компоненти: музично-

пізнавальний (когнітивний), емоційно-мотиваційний (мотиваційний), діяльнісно-творчий (поведінковий) [121, с. 55–59].

Дослідниця В. Антонішена виокремила в структурі креативності особистості такі компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний, практично-діяльнісний. Кожен компонент визначається показниками. Когнітивний компонент включає знання способів вирішення завдань, знання алгоритму вирішення проблеми, розуміння сутності проблеми, бачення нового в звичайному, аналіз та синтез; емоційно-ціннісний містить інтелектуальні й креативні здібності, творчий потенціал, інтерес до невідомого, відстоювання своєї думки; практично-діяльнісний визначається вмінням давати кілька правильних відповідей на одне запитання, приймати думку іншого, відстоювати свою думку, комбінувати, моделювати, удосконалювати, створювати нові об'єкти [5, с. 97–106].

О.Шкабаріна, опираючись на погляди вчених щодо структури креативності виокремила такі компоненти: мотиваційний (мотивація особистості до креативних дій, позитивне емоційне налаштування, спрямованість на результат, втілення ідеї), когнітивний (необхідний обсяг знань для виконання креативних дій, мисленнєві операції), діяльнісний (включає різного роду навички та вміння: комунікативні, організаторські, дослідницькі та ін.) та особистісний (креативні здібності людини: розвинена уява, фантазія, винахідливість, цілеспрямованість та ін [125]).

Враховуючи різноманітні підходи, можна дійти висновку щодо структури креативності, яка, на нашу думку охоплює комплекс взаємопов'язаних елементів. До них належать особистісно-індивідуальні властивості (уява, фантазія, асоціативність, готовність долати перешкоди, чуттєві реакції), мотивація (внутрішні установки, спрямованість, ціннісні орієнтації), здатність до різного роду дій (творча активність, уміння спілкуватись), інтелектуальні (оригінальність мислення, здатність знаходити рішення тощо).

1.3. Креативність як важлива характеристика особистості учителя музичного мистецтва

Одним із завдань вищої школи є підготовка вчителя, який здатний приймати нестандартні рішення, має оригінальність мислення, розвинену уяву, використовує творчий підхід у роботі з дітьми. Особливо це стосується вчителя музичного мистецтва, де здатність до творчості повною мірою виявляється у різних гранях музично-освітньої діяльності.

У педагогічному словнику креативність визначається як творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися у мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість загалом чи її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення; це найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості, що рідко відображається в тестах інтелекту й академічних досягненнях, визначається не стільки критичним ставленням до нового з точки зору існуючого досвіду, скільки сприйнятливістю до нових ідей [85, с. 269].

У словнику С. Гончаренка креативність тлумачиться як особистісна характеристика, а саме: як «здатність висловлювати незвичайні ідеї, нетрадиційно мислити, швидко розв'язувати проблемні ситуації» [90, с. 102].

Як і в філософському та психологічному напрямках, у педагогічному також необхідно розглянути особливості пов'язаних між собою таких понять як «педагогічна креативність» і «педагогічна творчість».

У науковій літературі поняття «педагогічна творчість» визначається по-різному. Під нею розуміють особистісно орієнтовану розвивальну взаємодію суб'єктів освітнього процесу (вчителя і учня), зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними, і спрямована на формування творчої особистості учня і підвищення рівня творчої педагогічної діяльності вчителя [86, с. 35]. Тобто педагогічна творчість це двосторонній процес, що передбачає формування творчих здібностей вчителя і учня.

У наукових джерелах знаходимо таке визначення: творчість учителя характеризується як вироблення і втілення педагогом в постійно мінливих умовах освітнього процесу та у спілкуванні з дітьми оптимальних і нестандартних рішень [52, с. 331–332]. Найбільш повним вважаємо визначення С. Гончаренка, який визначає педагогічну творчість як оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання і навчання. На його думку, досягнення творчого результату забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду. Педагогічна творчість стосується різних напрямків діяльності вчителя – проведення навчальних занять, роботи над організацією колективу учнів відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей, проєктування особистості учня, вироблення стратегії і тактики педагогічної діяльності з метою оптимального виконання завдань всебічного розвитку особистості [26, с. 326].

Основними критеріями творчої педагогічної діяльності вчителя є: розробка принципово нових підходів до навчання, виховання і розвитку учнів; раціоналізація та модернізація змісту, форм, методів та засобів освітнього процесу у світлі реформування освіти, зокрема для розвитку творчих можливостей учнів, їхніх талантів та обдарованості; комплексне і варіантне використання в професійній діяльності всієї сукупності теоретичних знань і практичних навичок; бачення нової проблеми у знайомій ситуації, знаходження варіантних шляхів її вирішення; застосування науково-доказового вибору дій у конкретній педагогічній ситуації; проведення систематичного самоаналізу професійної діяльності, науково-дослідницької роботи з творчого узагальнення власного досвіду та своїх колег; володіння формами і методами управління творчою навчальною діяльністю учнів задля розвитку їхніх творчих можливостей; реалізація на практиці принципів педагогіки співробітництва; прояв

гнучкості під час вибору оптимального управлінського рішення у нестандартних (особливо конфліктних) ситуаціях; оригінальне конструювання освітнього процесу [100, с. 100].

Творчу особистість учителя відрізняють гнучке, багате комбінаціями мислення, здатність до виокремлення істотних ознак, здатність швидко перебудовуватися, володіти такими операціями, як комбінування, варіювання, що об'єднуються зазвичай під поняттям «фантазія» [103, с. 6].

«Педагогічна творчість, - підкреслює В.Зягвизинський, - передбачає наявність у вчителя комплексу загальних якостей, що характеризують будь-яку творчу особистість, незалежно від виду діяльності, ерудиції, почуття нового, здатності до аналізу і самоаналізу, гнучкості і широти мислення, активності, волі, розвиненої уяви» [44, с. 154].

Важливими є висновки учених, які вказують на те, що творчість учителя можна пов'язати з наступними блоками професійної компетентності.

1. педагогічна діяльність. У педагогічній діяльності – це діагностична та методична творчість (пошук і знаходження нових способів вивчення учнів, застосування і створення нових діагностичних прийомів; невідомі поєднання методів навчання);

2. педагогічне спілкування. У педагогічному спілкуванні – це комунікативна творчість (пошук і знаходження нових комунікативних завдань, способів взаємодії з учнями, оригінальних засобів мобілізації міжособистісної взаємодії учнів на занятті, створення нових форм спілкування в груповій роботі тощо);

3. сфера особистості. У сфері особистості – це самореалізація викладача на основі усвідомлення себе творчою індивідуальністю, визначення шляхів свого особистісного і професійного розвитку, побудова програми самовдосконалення [51, с. 107].

Розглянемо погляди науковців стосовно визначення поняття «педагогічної креативності». Аналізуючи різні підходи, можна визначити основні підходи до трактування цього поняття. Це:

- інтегральна характеристика особистості, що вбирає в себе цілі системи взаємопов'язаних здібностей-елементів (уява, асоціативність, фантазія, мрійливість) (А. Хуторської) [124, с. 112],

- професійна якість особистості, яка виявляється в цілеспрямованій креативній діяльності вчителя, здатного ставити і бачити нестандартні педагогічні завдання і оригінально їх вирішувати (Н. Степаненко) [110, с. 184];

- динамічна якість учителя, яка зумовлює інноваційний активно-пошуковий процес організації педагогічної діяльності з метою формування креативності учнів (О. Дунаєва) [39, с. 7];

- певна психічна і соціальна готовність особистості, що дозволяє змінити ситуацію так, що педагог і студент можуть ефективно взаємодіяти в спільній діяльності, досягти взаєморозуміння, зменшити непорозуміння, ліквідувати конфлікти (О. Щербакова) [128, с. 16].

Дослідник М. Кашапов доводить думку про те, що педагогічна креативність проявляється в здатності бачити, ставити і оригінально вирішувати педагогічні проблеми, в умінні прогнозувати освітній процес, швидко і правильно орієнтуватися в екстремальній педагогічній ситуації, передбачити педагогічний результат [51, с. 124].

Ознаками педагогічної креативності є: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-перетворювальний стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виокремлювати головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинуте уявлення; специфічні особистісні якості (любов до дітей, безкорисливість, сміливість, готовність до розумного ризику в професійній діяльності, цілеспрямованість, наполегливість, ентузіазм); специфічні мотиви (необхідність реалізувати

своє «Я», бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, своєю працею, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах своєї педагогічної праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури [100, с. 99].

Педагогічна креативність обумовлена творчим потенціалом педагога, що формується на основі накопиченого соціального досвіду, психолого-педагогічних і предметних знань, нових ідей, умінь і навичок, що дозволяють знаходити і застосовувати оригінальні рішення, новаторські форми і методи, удосконалюючи виконання своїх професійних функцій. У сфері особистості педагогічна креативність проявляється як самореалізація педагога та студента на основі усвідомлення себе творчою індивідуальністю, як визначення індивідуальних шляхів свого професійного зростання та побудова програми самовдосконалення. Педагогічна креативність передбачає у педагога наявність високого рівня компетентності в міжособистісному сприйнятті, міжособистісної комунікації, міжособистісній взаємодії [128, с. 16–21].

Дослідницею О. Антоною були розроблені основні параметри, які характеризують педагогічну креативність:

1. Здатність до здійснення творчого підходу у педагогічній діяльності (креативність): швидкість мислення; здатність швидко і без внутрішніх зусиль переключатися з однієї ідеї на іншу; здатність до генерування ідей, які відрізняються від загальноприйнятих; відкритість та інтерес до всього нового; здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності; здатність до гнучкого образного мислення, яке може проявлятися у конструюванні нової оригінальної наочності; гнучкість словесного мислення, яскрава образна мова, вміння «запалити» учнів своєю розповіддю; вибірковість до пізнання нового; пошуково-перетворюючий стиль мислення; творча фантазія, розвинене уявлення; проблемне бачення ситуації; прагнення до винаходів, творчості; інтерес до

загадок, парадоксів, імпровізації; здатність самостійно приймати рішення; здатність швидко переключати увагу.

2. Здатність постійно розвивати творчий педагогічний досвід, компетентність: бажання підвищувати професійну компетентність, отримувати нові знання, розвивати відповідні вміння, навички педагогічної діяльності; здатність швидко знаходити, набувати у творчих пошуках нові знання, розширювати свій професійний кругозір; уміння цілеспрямовано вивчати питання або проблеми, пов'язані із педагогічною діяльністю; почуття задоволення від збагачення досвіду педагогічної діяльності і водночас – творчого невдоволення рівнем досягнень, як умова подальшого зростання професійної компетентності.

3. Здатність формувати та реалізувати творчу стратегію педагогічної діяльності: стійка потреба у систематичному збагаченні досвіду педагогічної діяльності; здатність до самостійного формування глибоких і систематичних знань у процесі вирішення ключових навчальних та виховних проблем; уміння розробляти гнучку стратегію творчої педагогічної діяльності на основі визначення мети й побудови відповідної до неї програми; здатність мобілізувати власний досвід, або швидко набувати додаткової компетентності з метою розв'язання важливої та складної педагогічної проблеми; почуття відповідальності при виконанні творчих професійних завдань [4, с. 16].

Важливе значення мають висновки вчених щодо формування креативності, де можна виокремити такі етапи:

– початковий (вчитель залишається у межах засвоєних базових способів діяльності; ускладнені дії, що виходять за межі загальноприйнятих, відсутня ініціатива в постановці цілей; цей етап характеризується низьким рівнем креативності);

– проміжний (вчитель реалізує власні ідеї, порівнюючи між собою різноманітні інноваційні зразки; на основі спостережень,

узагальнення фактів приходять до створення більш ефективних способів діяльності або конкретних педагогічних знахідок);

– завершальний (високий рівень креативності, який виявляється у накопиченні спостереження, коли педагогічні знахідки стають для вчителя стимулом для дослідження, пошуку альтернативи, усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків і залежностей; діяльність набуває дослідницького характеру [27, с. 85].

На думку О.Шкабаріної, педагогічна креативність – це інтегральна особистісно-професійна якість, що виражається в здатності до здійснення педагогічної творчості, оригінального вирішення проблем, реалізації індивідуальності вчителя, професійного і особистісного самовдосконалення. Специфіка педагогічної креативності визначається напрямом діяльності (педагог дошкільного закладу освіти, вчитель початкової школи, вчитель-предметник, викладач вищої школи). Взаємозв'язок педагогічної креативності і педагогічної творчості в тому, що креативність є інтегральною якістю (сукупністю особистісних і професійних рис), яка у процесі певних дій виражається у педагогічну творчість [125].

Враховуючи різноманітні підходи, серед напрямків дослідження креативності у педагогічному аспекті можна виокремити такі:

- дослідження креативності як важливої характеристики педагогічної професії (О. Дунаєва, А. Морозов, В. Сисоєва);
- розробка технологій розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін (О. Антонова);
- особливості розвитку креативності вчителів гуманітарного профілю (І. Гриненко).

У сучасних педагогічних розвідках підкреслюється необхідність формування креативності майбутнього вчителя, оскільки такий фахівець має власний стиль викладання, що формується під впливом як внутрішніх

(попередніх знань, досвіду, професійних якостей), так і зовнішніх факторів.

На думку В. Павленко, основними умовами перетворення діяльності вчителя у креативну є: усвідомлення вчителя себе як творця в педагогічному процесі; усвідомлення сутності, значення і завдань власної педагогічної діяльності, її мети; сприймання вихованця як особистості в педагогічному процесі; усвідомлення власної креативної індивідуальності. Учена відзначала, креативні вчителі відрізняються від не креативних тим, що: мають широкі погляди; завжди мають ідеї; нестандартно мислять; займаються творчою діяльністю; веселі та дотепні; які мають активну позицію творця, а не спостерігача [82, с. 23-27].

Педагогічна креативність зумовлюється специфікою освітньої діяльності та спеціальності вчителя, зокрема вчителя музичного мистецтва.

Вчитель музичного мистецтва поєднує в собі дві важливі складові: педагогічну та музичну. Це одночасно і педагог і музикант в одній особі. З одного боку, він весь час знаходиться у нетипових педагогічних ситуаціях, які вимагають швидкого прийняття рішень, миттєвого узгодження різних протиріч. І тому цей фахівець має володіти, на думку В.Смиренського, здатністю до педагогічної імпровізації. Учений розглядає її як «об'єктивну складову навчально-виховного процесу, яка виступає засобом інтуїтивного пошуку оперативного розв'язання суперечностей між усталеними, традиційними прийомами музично-виконавської і виконавсько-мовленнєвої діяльності та несподіваною ситуацією взаємодії вчителя й учнів, що потребує нестандартного застосування цих прийомів» [106, с. 145].

Діяльність учителя музичного мистецтва залежать від його ерудиції, обізнаності в різних галузях науки і мистецтва, він повинен легко орієнтуватися у художньо-мистецьких напрямках, стилях композиторів-класиків, жанрових різновидах, володіти міцною базою музично-теоретичних знань, гарно співати, виразно виконувати музичні твори, володіти хормейстерськими навичками, вміти цікаво побудувати бесіду,

залучаючи інші види мистецтв, методично грамотно поєднувати різні моменти уроку. При цьому бути емоційною людиною, щоб діти захопилися особистістю вчителя і виявляли інтерес до його уроків. «Музика, - відзначав В.Сухомлинський, - є найбільш чудодійним, найтоншим засобом залучення до добра, краси, людяності. Слухаючи музику, людина пізнає себе, пізнає перш за все, що вона, людина, прекрасна, народжена для того, щоб бути прекрасною, і якщо в ній є щось погане, то це потрібно подолати; відчуті погане в самому собі і допомагає музика» [113, с. 215].

Основні якості вчителя музичного мистецтва представлено у рис. 1.2.1.

Особливість креативності учителя музичного мистецтва полягає в тому, що з одного боку вона має виявлятися у суто музичній сфері, з іншого – потребує розвитку педагогічної складової. Вона зумовлюється творчим ставленням до музичного мистецтва, а також особистісними професійними характеристиками.

У музичній педагогіці проблема креативності пов'язується із особливостями розвитку творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва, створенням творчої атмосфери їх підготовки. На думку Г.Падалки, такий підхід здійснюється на основі гуманістичної парадигми, яка спрямовується на визнання самоцінності студента, передбачає повагу до нього, сприяє його творчій самореалізації [83, с. 53].

Важливими є висновки О.Ростовського щодо творчої складової музично-освітнього процесу. Учений підкреслював, що майбутній педагог-музикант має не тільки оволодіти необхідними знаннями і вміннями, а й усвідомити шлях їх набуття, оволодіти принципами і методами пізнання теорії й практики музично-освітньої діяльності.

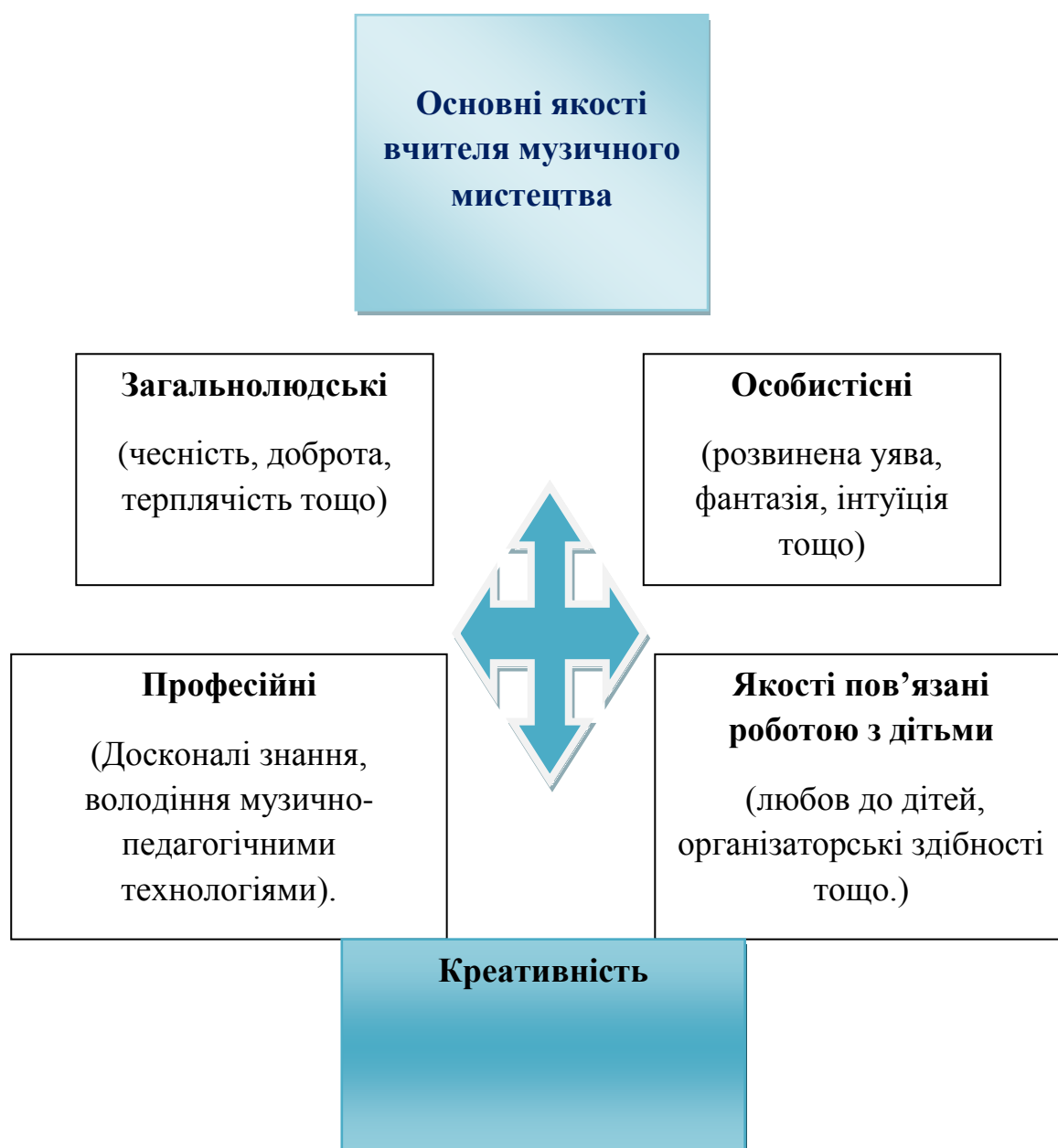

Рис. 1.2.1. Основні якості вчителя музичного мистецтва

У цьому розумінні, вирішального значення набуває формування творчого ставлення до оволодіння музичним мистецтвом, що передбачає рефлексивне осмислення різноманітних явищ і процесів музично-педагогічної дійсності [94, с. 12].

Креативний компонент складає розвиток художньо-творчих умінь (музично-виконавських, імпровізаційних), які, у свою чергу, формують професійно важливі якості – емпатію, артистизм, рефлексію, самостійність,

творчу активність, ініціативність. Він стосується можливості не тільки споживати, а й діяти, творити, втілювати в життя власні переконання, містить орієнтири самореалізації особистості студента в процесі виконавської діяльності [78].

Л. Обманець підкреслювала, що креативність передбачає творче переосмислення результатів сприймання і ґрунтується на індивідуально-особистісному підході до досягнення музично-стильових явищ, суб'єктивному відтворенні інтонаційно-стильової специфіки музичних творів, потребі виявлення в музиці духовно співзвучних стильових рис, спроможності до становлення творчо-продуктивних, музично-стильових уявлень, здатності до оригінального втілення музично-стильових уявлень у процесі інтерпретації музичних творів [78].

Враховуючи погляди на проблему креативності у музичній педагогіці, під креативністю вчителя музичного мистецтва ми розуміємо таку важливу якість, яка визначає здатність до створення оригінальних, новаторських ідей для вирішення різних музично-педагогічних завдань, що виникають в освітньому процесі. Вона виявляється у здатності вчителя бачити проблему, умінні розробляти творчі шляхи її рішення, здатність діяти не по шаблону. Означена якість поєднує в собі такі здібності як уява, інтуїція, асоціативність, може розвиватись та удосконалюватись, допомагає творчо здійснювати професійну музично-освітню діяльність.

Висновки до першого розділу

Дослідження креативності широко здійснюються у психологічному, соціальному, та філософському аспектах, однак загальноприйнятого погляду щодо її сутності та змісту поки що немає. У загальному плані існує такі підходи до розуміння креативності: креативність як відображення високого інтелекту; креативність як загальна здатність особистості; креативність як необхідна умова творчості. Особливості поняття креативності виявляються у розгляді такої важливої категорії як «творчість».

На підставі аналізу висновків учених на проблему креативності дамо таке визначення: креативність – це динамічна, якість особистості, що визначає її здатність до творчості в будь-яких сферах людської діяльності; вона виявляється у мисленні, емоційно-вольових реакціях, діях; є необхідною умовою самореалізації особистості та вияву людиною власної індивідуальності; креативність характеризує спроможність впроваджувати нові ідеї, здатність відмовитись від стереотипів, відображає внутрішню мотивацію до творчої діяльності.

Креативність розвивається в процесі творчої діяльності. Вона характерна для представників різних професій, допомагає у їхній праці, повсякденному житті та спілкуванні.

Формування креативності зумовлюється такими чинниками:

- особистісними (внутрішніми) – психологічними, фізіологічними та іншими особливостями;
- соціальними (зовнішніми), дія яких визначається зовнішніми обставинами й не залежить від суб'єкта діяльності. Це глибинний процес внутрішніх кількісних і якісних змін психологічних, інтелектуальних і духовних сил особистості, що відбувається на основі активності й забезпечується його творчою самореалізацією. Він передбачає засвоєних базових способів діяльності; реалізацію власних ідей, накопиченні спостереження, пошуку альтернативи.

Педагогічна креативність обумовлена творчим потенціалом педагога, що формується на основі накопиченого соціального досвіду, психолого-педагогічних і предметних знань, нових ідей, умінь і навичок, що дозволяють знаходити і застосовувати оригінальні рішення, новаторські форми і методи, удосконалюючи виконання своїх професійних функцій. Вона виявляється як самореалізація педагога на основі усвідомлення себе творчою індивідуальністю; полягає у визначенні індивідуальних шляхів свого професійного самовдосконалення.

Під креативністю вчителя музичного мистецтва ми розуміємо таку важливу якість, яка визначає здатність до створення оригінальних, новаторських ідей для вирішення різних музично-педагогічних завдань, що виникають в освітньому процесі. Вона виявляється у здатності вчителя бачити проблему, умінні розробляти творчі шляхи її рішення, здатність діяти не по шаблону. Означена якість поєднує в собі такі здібності як уява, інтуїція, асоціативність, може розвиватись та удосконалюватись, допомагає творчо здійснювати професійну музично-освітню діяльність.

Креативність учителя музичного мистецтва поєднує в собі дві важливі складові: педагогічну та музичну. Вона характеризує розвиток художньо-творчих умінь (музично-виконавських, імпровізаційних), які, у свою чергу, формують професійно важливі якості – емпатію, артистизм, рефлексію, самостійність, творчу активність, ініціативність; стосується можливості не тільки споживати, а й діяти, творити, втілювати в життя власні переконання; відображає самореалізацію особистості на основі усвідомлення себе творчою індивідуальністю.

Структура креативності охоплює комплекс взаємопов'язаних елементів. До них належать особистісно-індивідуальні властивості (уява, фантазія, асоціативність, готовність долати перешкоди, чуттєві реакції), мотивація (внутрішні установки, спрямованість, ціннісні орієнтації), здатність до різного роду дій (творча активність, уміння спілкуватись), інтелектуальні (оригінальність мислення, здатність знаходити рішення).

РОЗДІЛ II

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Роль музично-творчих проєктів у формуванні креативності студентів

Формування креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачає розвиток особистісних якостей, організаційних здібностей, самостійності мислення. Для цього важливим є «занурення» у певне середовище, підбір необхідних засобів, що будуть зумовлювати ефективність цього процесу. Це потребує звернення до особливої форми організації роботи майбутніх фахівців у ЗВО, зокрема створення музично-творчих проєктів.

Проєкт від лат. «Projektus» означає буквально «викинутий вперед». Французьке слово «projet» перекладається як «намір, яке буде здійснено в майбутньому» [61].

У педагогічному значенні «проєкт» займає визначне місце. У загальному значенні це те, що можна побачити, осмислити, застосувати в реальній практичній діяльності. Згідно з обґрунтуванням С.Пілюгіної, метод проєктів – особистісно-орієнтований метод навчання, заснований на самостійній діяльності учнів щодо розробки проблеми й оформлення її практичного результату [77, с. 358].

Використання різних проєктів у освітній діяльності зумовило виокремлення окремої технології навчання. Ця технологія включає сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своїм змістом. Сутність проєктної технології – у функціонуванні цілісної системи дидактичних засобів (змісту, методів, прийомів тощо), що адаптує навчально-виховний процес до структурних і організаційних вимог навчального проєктування [89, с. 17].

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури свідчить про те, що поняття «проєкт» трактується досить широко:

- це сукупність концептуальної і формальної моделі, пакет документів, який подає опис на предметній мові того, що і як повинно бути зроблено [24, с. 137];
- це план, задум реалізації майбутньої діяльності [127, с. 250];
- це комплекс взаємозалежних одномоментних заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей при обмежених часових, бюджетних, кадрових та інших ресурсах [87, с. 324] .

Досить змістовний аналіз підходів до визначення змісту поняття «проект» подано у дисертаційному дослідженні С. Ізбаш [48].

Авторка зробила висновок щодо значення технології навчального проектування у становленні майбутнього фахівця:

1) дослідницький і практичний характер навчального проектування надає можливості для формування широкого спектру соціально значимих мотивів навчальної діяльності студентів: професійних, пізнавальних, особистісних (потреба у досягненні успіху, самореалізації);

2) усвідомлення значущості, необхідності своєї праці підвищує самооцінку студентів, створює умови для творчої самореалізації особистості; в процесі виконання навчального проекту формується соціальний досвід тих, хто навчається, їх уміння бачити, виділяти та вирішувати соціальні та професійні проблеми;

3) розширюються соціальні контакти студентів, розвивається їх уміння взаємодіяти з різними людьми в процесі вирішення проблем;

технологія навчального проектування забезпечує розвиток дослідницьких здібностей студентів і формування необхідних для професійної діяльності умінь аналізувати виробничі проблеми, знаходити творчі шляхи їх вирішення на всіх етапах навчання, а не тільки на етапах курсового та дипломного проектування [48] .

У науковій літературі існують різні погляди на класифікацію проектів. Так, В. Ассаул вказує на неможливості поділу проектів на наукові та суто

виховні. «Будь-який проєкт ставить на меті виконання як навчальних, так і виховних завдань», - писав учений [6, с. 378].

Е. Федорчук виокремлювала такі проєкти:

- продуктивні проєкти, пов'язані з трудовою діяльністю (конструкторською, створенням макета, доглядом за рослинами і тваринами);
- споживчий проєкт (підготовка екскурсій, надання послуг, організація дозвілля);
- дослідницький проєкт (біологічний, фізіологічний, технічний, розв'язання історичних чи літературних проблем)
- навчальний проєкт (проєкт-вправа) для оволодіння певними навичками [112, с. 33].

Дослідник Галицький запропонував таку класифікацію проєктів:

- *за домінуючою в проєкті діяльністю*: дослідницька, пошукова, творча, рольова, прикладна (практико-орієнтована), ознайомчо-орієнтовна;
- *за предметно-змістовною областю*: монопроєкт (в рамках однієї області знання); міжпредметний проєкт.
- *за характером координації проєкту*: безпосередній (жорсткий, гнучкий), прихований (неявний, що імітує учасника проєкту, характерно для телекомунікаційних проєктів).
- *за характером контактів* (серед учасників однієї групи, потоку, вузу, міста, регіону, країни, різних країн світу).
- *за кількістю учасників проєкту*.
- *за тривалістю проєкту* [22, с. 32-33].

Дослідник Дж. Джонсон визначає проєкт як «процес, який дає початок змінам у штучному середовищі» Поняття «проєктування» в конкретній формі виражає прогностичну функцію керування, коли йдеться про майбутню матеріальну або ідеальну реальність, а його метою є реалізація одного з варіантів перетворення об'єктивної дійсності, пов'язаного з прагненням додати бажаних властивостей і рис проєктованому об'єкту [34, с. 487].

У енциклопедії освіти вказано, що проєктування виступає як творча, інноваційна діяльність, оскільки завжди спрямована на створення об'єктивно і суб'єктивно нового продукту. Це конструктивна і продуктивна діяльність особистості, спрямована на розв'язання життєво значущої проблеми, досягнення кінцевого результату в процесі цілепокладання, планування і здійснення проєкту. Проєктна діяльність належить до унікальних способів людської практики, пов'язаної із передбаченням майбутнього, створенням його ідеального образу, здійсненням та оцінкою наслідків реалізації задумів [40, с. 456].

Важливе значення має те, що творча проєктна діяльність виступає в якості об'єднуючого критерію, який синтезує в собі стійкі, що мають єдність, риси творчої діяльності. Адже творчий процес складається з чотирьох етапів: підготовка, визрівання, ілюмінація (інсайт), перевірка. Цю думку підкреслював український психолог В.Романець. Він зазначав, що підготовка проєкту включає усвідомлення сутності проблеми та її визначення у межах робочих обмежень. Визрівання – це період дослідження, протягом якого розглядаються можливі розв'язки і накопичується додаткова інформація. Інсайт – мить появи нової ідеї, що видається здатною розв'язати проблему; ця ідея використовується як фокальна точка, від якої відходить багато можливих способів. У процесі перевірки розробляються критерії оцінки способу розв'язання задачі; всі можливі способи розглядаються через призму розроблених підходів і вибирається найбільш прийнятний [95, с. 213].

Головною характерною складовою проєктної діяльності є проблема, а точніше – проблемна ситуація, що виникає у разі невідповідності між реальним життям та уявленнями проєктувальника про бажаний стан об'єкта. Проєкт використовується як засіб досягнення поставленої мети шляхом збереження, зміни або відновлення соціальних та культурних явищ. Конкретну проблему можна вирішити, використовуючи різні варіанти проєктних рішень [120].

На думку Л. Лук'янової, участь у проєктній діяльності надає можливість самовдосконалюватися, а також відкриває можливості вибору особистої ролі в системі відносин колективу учасників проєкту (автор ідей, виконавець, учасник, організатор) або залишає право вибору на індивідуальну роботу, і в цьому випадку виконавець проєкту поєднує усі ролі в одній особі [120].

У контексті нашого дослідження важливе значення має те, що підготовка творчих проєктів під час навчання у ЗВО має створювати особливе середовище, підвищує мотивацію навчання, формує уміння самостійної та колективної діяльності.

Враховуючи вище сказане, під музично-творчими проєктами розуміється такий навчальний метод, за допомогою якого студенти розв'язують завдання, виявляючи власну креативність.

Включаючись у роботу по виконанні музично-творчих проєктів студенти отримують навички самостійності. Це дозволяє висловлювати їм свої власні ідеї у зручній формі, виявити свої таланти. Проєкт передбачає вміння логічно мислити, потребує глибоких знань, розвиває цілеспрямованість, виховує силу волі, почуття відповідальності.

Ця робота охоплює не тільки розвиток інтелектуальних здібностей, але й емоційної сфери студентів, сприяє «зануренню» у матеріал. Також така діяльність сприяє розвитку пам'яті, застосування знань у нових ситуаціях. Водночас «розкриває» очі студентів на власні уміння, риси, властивості, уміння взаємодіяти з іншими. Це сприяє розвитку організаторських здібностей артистизму, уміння ставити цілі.

Залучення студентів до підготовки музично-творчих проєктів може мати як колективний, так і індивідуальний характер. Це сприяє формуванню їхніх особистісних якостей (емпатійності, толерантності, рефлексивності, творчості, винахідливості), набуттю навичок етичного спілкування, умінь працювати в колективі, нести відповідальність, розв'язувати завдання,

набувати авторитетності, висловлювати свої міркування й судження, аналізувати й оцінювати результати своєї роботи та інших учасників проєкту.

Водночас, така робота забезпечує набуття комунікативного досвіду (мистецького й міжособистісного спілкування), допомагає переборювати психологічні бар'єри в процесі спільної творчості, налагоджувати контакти, розв'язувати проблеми та завдання з перспективою на майбутню самостійну діяльність, сприяє самоактуалізації та самореалізації, розвитку мотиваційно-ціннісної та емоційно-інтелектуальної сфер особистості.

Організація музично-творчих проєктів передбачає поетапну дослідницько-пошукову роботу студентів: визначення теми проєкту, її актуальність, мету, завдання; добір відповідного матеріалу; обговорення й складання плану; вивчення музичних творів; реалізації творчого задуму, обговорення, підбиття підсумків. Цей вид діяльності спрямований на активізацію пізнавальної діяльності, розвиток креативної сфери, формування професійних особистісних якостей у процесі самоосвіти й передбачає використання широкого спектра проблемних, дослідних, пошукових методів, зорієнтованих на практичний результат, що має бути значущим для того, хто його проєктує, й для того, на кого він спрямований.

Підготовка музично-творчих проєктів потребує інтеграції різних знань (загально-мистецьких, музично-теоретичних, музично-виконавських, сценарно-режисерських тощо), здатності до спілкування, генерації нових ідей, пошуку необхідних задумів тощо.

На думку Н.Пахомої, проєктування є універсальним умінням (надпредметним) і відносять його до категорії компетентності (володіння знаннями, що уможливають висловлювати власну думку, авторитетне судження), оскільки особливої значущості набуває формування компетентності у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що ґрунтується на вмінні набувати знання з різних джерел інформації [84, с. 7].

Музично-проєктувальна діяльність завдяки здатності посилювати активність студентів, залучати всіх без винятку в процес творчості

відповідно до уподобань, інтересів, надає можливість застосовувати ситуації вибору студентами відповідно до їхніх індивідуальних можливостей.

Важливого значення мають складові підготовки музично-творчих проєктів, що охоплюють:

- визначення учасників;
- визначення теми;
- постановку проблеми, мети й завдання проєкту;
- добір методів і засобів реалізації проєкту;
- самостійну діяльність студентів.

При цьому викладач може рекомендувати проєктні теми, надає методичну допомогу, пропонує необхідну літературу для самоосвіти, виявляє вимогливість до результатів музично-проєктної діяльності. Тематика може бути сформована самим студентом.

Музично-творчі проєкти в умовах освітнього процесу у ЗВО можуть бути монопредметним, якщо виконується в межах однієї фахової дисципліни або ж міжпредметним, якщо інтегрується тематика інших фахових дисциплін.

Виокремлюють також такі види музично-творчих проєктів:

- контрольно-підсумковий (де здійснюється оцінка музично-виконавської компетентності студента за результатами проведеного проєкту наприкінці вивчення й засвоєння навчального матеріалу);
- поточним (оцінювання музично-виконавської компетентності здійснюється за результатами проведеного музично-творчого проєкту, який виконується в процесі навчального семестру).

Розглянемо можливості підготовки музично-творчих проєктів під час вивчення фахових дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

Підготовка музично-творчих проєктів може здійснюватись впродовж вивчення фахових дисциплін, зокрема при вивчення музично-теоретичних,

музично-виконавських дисциплін. При цьому важливе значення такий вид роботи сприяє інтеграції отриманих знань та навичок і застосування їх у проектній діяльності.

Один із важливих напрямків підготовки музично-творчих проєктів – це створення музично-творчих проєктів, спрямованих на освоєння конкретного навчального матеріалу. Йдеться про підготовку проєктів як елементу самостійної роботи студентів у межах опрацювання відповідних тем навчальних дисциплін. Зокрема, під час вивчення навчальної дисципліни «Сценарно-режисерська розробка музично-виховних шкільних заходів» студентам пропонується підготовка проєктів, метою яких є набуття досвіду написання сценаріїв, розвиток організаційних навичок, режисерського бачення заходів.

Наступний напрямок – підготовка індивідуальних музично-творчих проєктів, метою яких є самовираження студентів, вияв їхніх режисерських здібностей, власного бачення.

Ще один напрямок підготовки музично-творчих проєктів пов'язується із участю студентів та викладачів у концертних програмах факультету, університету та різних заходів міста. Цей напрямок дозволяє виявити творчі здібності майбутніх учителів у таких сферах: розробка сценарію, підбір виконавців, створення окремих виконавських номерів (індивідуальних чи ансамблевих). Важливе значення тут має взаємодія викладачів (як ініціаторів проєктів) та студентів (не тільки як виконавців, але й помічників, партнерів). Йдеться про їхню спільну діяльність та співпрацю на всіх етапах підготовки певного заходу. Це виявляється у створенні доброзичливої атмосфери спілкування, уважному ставленні до студентських ідей та пропозицій. Особливість такої роботи виявляється також у можливості виступів викладачів та студентів на одній сцені, що сприяє створенню партнерських стосунків, обміні виконавським досвідом, умінням триматись на сцені, дозволяє зняти напруження перед виступом тощо [18, с. 56-58].

Наведемо основні напрямки музично-творчих проєктів, виконаних студентами під час навчання у ЗВО:

Рис. 1.2.2. Основні напрямки музично-творчих проєктів

Важливе значення має те, що музично-творчі проєкти в умовах навчання характеризують колективні творчі завдання. Йдеться, насамперед про підготовку різних заходів, метою яких є підготовка до режисерсько-постановочної діяльності в школі, організації музично-виховної роботи зі школярами. Це передбачає проведення музичних концертів, шкільних свят, а також різноманітних форм музично-просвітницької роботи. При колективних формах роботи учасники не обмежуються кількістю тільки певної групи, а включають інших студентів, що виявляють бажання взяти участь у них [18, с. 56-58].

Отже, під музично-творчими проєктами ми розуміємо творчу діяльність студентів, спрямовану на підготовку та організацію заходів; як основу колективних творчих завдань, які виконуються студентами у процесі фахової підготовки під час вивчення музично-освітніх дисциплін.

2.2. Педагогічні умови формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва

Оскільки ефективність професійної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва значною мірою залежить від сформованості креативності, потрібно виявити педагогічні умови, необхідні й достатні для забезпечення її формування.

Ю. Бабанський визначає педагогічні умови як певні чинники, які впливають на ефективність функціонування педагогічної системи [8, с. 115]. Т. Гуцан вказує на те, що педагогічні умови – це «структурна оболонка педагогічних технологій чи педагогічних моделей». Вони спрямовані на створення всебічної підтримки суб'єктів освітнього процесу [31].

Оскільки йдеться про формування креативності у особливій категорії – студентства, необхідно розглянути його особливості.

Як стверджують психологи, юність є важливим етапом розвитку розумових здібностей та емоційної сфери особистості. У цей час мисленнєва діяльність стає більш активною і самостійною, з'являється потяг до узагальнень, пошуку загальних принципів і законів, які стоять за частковими фактами. У порівнянні з підлітками, юнаки виявляють більшу екстравертованість і емоційну стійкість, меншу імпульсивність і емоційне збудження. Їх емоційні реакції стають диференційованішими, збагачуються способи вираження емоційних станів, підвищується здатність до самоконтролю і саморегуляції, розширюється коло особистісно-значущих відносин, здійснюється розвиток вищих почуттів – почуття обов'язку, здатності до співпереживання, потреби у дружбі і коханні [53, с. 57-58].

І.Кон підкреслював, що цей період характеризується збільшенням діапазону доступних або нормативно обов'язкових для індивіда соціальних ролей, що пов'язано із розширенням сфери його життєдіяльності [53, с. 43].

Важливий аспект цього віку – становлення самосвідомості і стійкого образу "Я". Цьому сприяють зміна структури його соціальних ролей і рівня

домагань, перехід із зовнішньої системи керування до самокерування. Отримуючи здатність заглиблення в себе, насолоджуючись власними переживаннями, юнак відкриває цілий світ нових почуттів, звуків музики, красу природи, починає сприймати й осмислювати свої емоції як стан свого власного "Я" [53 с. 59-60].

Як підкреслював В.Роменець, провідною діяльністю студентства є оволодіння спеціальними знаннями і відповідними вміннями з обраного фаху. Тому в цей час проходить розвиток спеціальної пам'яті та спостережливості, що сприяють поглибленому інтересові до обраної професії [95, с. 110].

Характерною особливістю цього періоду є прагнення до творчості, що передбачає не просто засвоєння знань, а й вияв інтелектуальної ініціативи і створення чогось нового [95, с. 112].

Важливого значення має те, що у студентському віці здійснюється розвиток здатності до креативності.

Важливими є висновки М. Гнатко, який підкреслював, що віковий період 17-20 років є завершальним при переході потенційної креативності в актуальну. Ось чому у питанні розвитку креативності слід приділити увагу саме студентській молоді [25, с. 89].

У студентському віці креативність сприяє самоствердженню особистості та допомагає її соціалізації. Для цього необхідно навчитись усвідомлювати свою самоцінність у групі, проявляти активність, ініціативність, проявляти наполегливість у завершенні розпочатої справи й досягати при цьому запрограмованого результату [108, с. 211].

І. Вачков вважає, що для формування креативності у студентському віці необхідно використовувати такі методи і прийоми, які сприяють розвитку емоційно-вольового потенціалу, організаторських і комунікативних здібностей. А одним із перспективних методів навчання і виховання можна назвати тренінг, основою якого є психологічна технологія розвитку професійної самосвідомості [17, с. 154].

Істотного значення мають висновки науковців, щодо формування креативності у роботі зі студентами. Вважається, для цього необхідно дотримуватись таких умов:

- вчасно виявляти творчі здібності студентів та враховувати їх індивідуальні та вікові особливості;
- створювати емоційну атмосферу спілкування;
- дбати про творчість, а не давати готові знання,
- підбирати та практикувати ефективні завдання, які б пробуджували інтерес, сприяли розвитку допитливості, мислення, фантазії, уяви;
- використовувати сучасні досягнення науки та техніки;
- створювати нестандартні, проблемні ситуації, які б давали можливість висловити власну думку, вимагали пошуків альтернативи, прогнозування;
- широко застосовувати пошуково-дослідницьку роботу;
- толерантно та доброзичливо ставитися до студентів; с
- стимулювати і підтримувати ініціативу студентів, їхню самостійність;
- дотримуватися послідовності та системи в роботі [20].

Відтак, до педагогічних умов які сприяють розвитку креативності студентів під час музично-творчих проектів ми віднесли:

- розвиток мотивації саморозвитку;
- активізація творчого потенціалу;
- створення атмосфери педагогічної взаємодії між викладачем та студентом.

У філософському розумінні мотивація – це процес спонукання до здійснення тих чи інших дій та вчинків, оцінювання альтернатив, вибору та прийняття рішень [73 с. 390].

Мотивація охоплює складові, що, з одного боку, мають стійкий характер (потреби, інтереси, емоції, установки, ідеали, цінності), інші – ситуативний(стимули, вимоги, вплив інших людей, складність завдань тощо).

Окрім того, вона має предметний характер, тобто включає потреби, здібності, ціннісні орієнтації, спрямованість яких веде до виокремлення смислоутворюючих мотивів та їх об'єктивації в інтересах, установках, емоційних виявах, прагненнях.

Для формування мотивації необхідно активізувати мотиви певної діяльності. При цьому слід враховувати те, які її мотиви є домінуючими. Якщо в особистості переважають внутрішні мотиви, говорять про сформованість внутрішньої мотивації. Іншого значення набуває спонукання ззовні. У цьому разі мотиви носять короткочасний характер і припиняють свою дію за відсутності відповідних спонукальних сил. Нерідко спостерігається формування негативної мотивації, коли активність особистості зумовлюється загрозою санкцій, прагненням уникнути неприємностей і покарання. Зважаючи на ці особливості, завдання викладача полягає у тому, щоб сформувати саме внутрішню мотивацію у студентів.

В.Асеев стверджував, що розвиток мотивації саморозвитку залежить від стійкості самооцінки. Нестійкості самооцінки додає стихійність, суперечливість результатів, коли сьогодні випадково досяг успіху, а завтра так само випадково зазнав невдачі. Це веде не до планомірного й систематичного самовдосконалення на основі установки, що діє тривалий час, а до виправлення вчинків, результатів, тобто ситуативному поведженню на основі короткочасних мотивів [7, с. 18].

С. Занюк наголошував, що основними мотиваторами саморозвитку є ставлення людини до самої себе, а рушійним чинником – потреба у самореалізації [46, с. 257].

Для цього, як наголошував Н.Токар, людині треба пройти три етапи. Перший передбачає знайомство із собою, коли здійснюється усвідомлення своїх вчинків, талантів. Другий полягає у зміні себе. Людина навчиться міняти свої поведінкові моделі, прогнозувати успіх, перетворювати розчарування в безцінний досвід, а удачу – у постійну стратегію. Третій змінити уявлення про світ та своє місце у ньому [118, с. 151-154].

Наступною умовою формування креативності під час створення музично творчих проєктів є активізація творчого потенціалу студентів.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «потенціал» подається як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері; запас чого-небудь, резерв; приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов [19, с. 1087].

З. Сіверс зазначає, що потенціал особистості може мати творчу або руйнівну спрямованість [101, с. 49].

Творчий потенціал (creativity) характеризується у наукових джерелах як винахідливість у науці та мистецтві, вміння бачити нове у звичних речах і наявність вільної гри уяви, рідкісна якість, притаманна не лише талановитим особистостям, але й і звичайним людям, яка реалізується при сприятливій освіті в поєднанні з натхненням і наполегливою працею [14, с. 569].

Важливу роль в активізації творчого потенціалу студента відіграє особистість викладача. Як зазначає І.А.Зязюн: «Педагог виконує не роль “фільтра” пропускання через себе навчальної інформації, а є помічником (консультантом) у роботі студента, одним із джерел інформації. В ідеалі педагог стає організатором самостійного навчального пізнання студентів, не головною дійовою особою в аудиторії, лабораторії, але режисером їх взаємодії з навчальним матеріалом, один з одним і з педагогом» [45, с. 10].

Важливим для активізації творчого потенціалу на думку У. Кучер є включення студентів до творчої діяльності, а саме до науково-дослідної роботи. Саме вона створює можливість реального співробітництва між викладачем та студентами, посилює інтерес до професійної діяльності, змушує студентів по-іншому поглянути на суть і зміст навчання [58].

Творча діяльність визначається як свідомо, активна діяльність людини, спрямована на пізнання та перетворення дійсності, на створення нових оригінальних предметів, що виражається «у пошуках найбільш результативних методів навчання і виховання учнів, у створенні навчальних

посібників, постійному поповненні знань, перегляді застарілих педагогічних поглядів, рішень» [15, с. 532].

Наступна умова формування креативності студентів під час підготовки музично-творчих проєктів є створення атмосфери педагогічної взаємодії між викладачем та студентом. Ця умова спрямована на позитивну атмосферу спілкування між викладачем і студентом.

Термін “взаємодія” складається з двох коренів – “взаємо” і “дія”. Взаємний, відповідно до визначення у словнику С. Ожегова, означає “обопільний, який стосується обох сторін”. У психології поняття “взаємодія” трактують як процес впливу об’єктів один на одного, що визначає їхню взаємозумовленість і зв’язок. У педагогічній психології процес взаємодії розглядають як цілеспрямований взаємообмін та взаємозбагачення змістом діяльності, досвідом, емоціями, установками, різними позиціями [130].

У педагогічний словнику *педагогічна взаємодія* визначається як: 1) спеціально організовані контакти педагога з дитиною (тривалі або тимчасові), метою яких є зміни в поведінці, діяльності та відносинах дитини; 2) безпосередній або опосередкований вплив суб’єктів цього процесу один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і зв’язок, яка виступає як інтегруючий фактор педагогічного процесу та сприяє появі особистісних новоутворень у кожного з суб’єктів цього процесу [2].

Важливими є висновки педагогів, що при педагогічній взаємодії студент виступає у ролі не пасивного отримувача, споживача чи репродуктора чогось уже готового, а співавтора, здобувача нового як результату мудро керованого внутрішньо-особистісного осмислення, почуттєвого переживання, визначення власного погляду [97, с. 41].

На думку Р.Мартіна, педагогічна взаємодія передбачає особливу форму спілкування викладача та студента, у якому важливу роль відіграє гумор . Він допомагає привернути до себе увагу; може зменшити напругу у стосунках, він також використовується для підвищення рівня співпраці,

визначення соціальних кордонів, пом'якшення чи підвищення дієвості критичних тверджень тощо [65, с. 187].

Отже, урахування означених педагогічних умов значною мірою буде впливати на формування складових креативності. При чому важливе саме комплексне застосування цих умов.

Висновки до другого розділу

Формування креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачає розвиток особистісних якостей, організаційних здібностей, самостійності мислення. Для цього важливим є «занурення» у певне середовище, підбір необхідних засобів, що будуть зумовлювати ефективність цього процесу. Це потребує звернення до особливої форми організації роботи майбутніх фахівців у ЗВО, зокрема створення музично-творчих проєктів.

Під музично-творчими проєктами ми розуміємо творчу діяльність студентів, спрямовану на підготовку та організацію заходів; як основу колективних творчих завдань, які виконуються студентами у процесі фахової підготовки під час вивчення музично-освітніх дисциплін.

Включаючись у роботу по виконанні музично-творчих проєктів студенти отримують навички самостійності. Це дозволяє висловлювати їм свої власні ідеї у зручній формі, виявити свої таланти. Проєкт передбачає вміння логічно мислити, потребує глибоких знань, розвиває цілеспрямованість, виховує силу волі, почуття відповідальності.

Один із важливими напрямками підготовки музично-творчих проєктів визначено: створення музично-творчих проєктів, спрямованих на освоєння конкретного навчального матеріалу у межах опрацювання відповідних тем навчальних дисциплін; підготовка індивідуальних музично-творчих проєктів, метою яких є самовираження студентів, вияв їхніх режисерських здібностей, власного бачення. Ще один напрямок підготовки музично-творчих проєктів пов'язується із участю студентів у концертних програмах факультету, університету та різних заходів міста.

До педагогічних умов які сприяють розвитку креативності студентів під час музично-творчих проєктів ми віднесли:

- розвиток мотивації саморозвитку;
- активізація творчого потенціалу;
- створення атмосфери педагогічної взаємодії між викладачем та студентом.

РОЗДІЛ III

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ЧАСТИНА ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МУЗИЧНО-ТВОРЧИХ ПРОЄКТІВ.

3.1. Діагностика стану сформованості креативності майбутніх учителів музичного мистецтва

Формування креативності у майбутніх учителів музичного мистецтва під час підготовки музично-творчих проєктів передбачає здійснення діагностики цієї якості, яка була проведена у ході констатувального етапу дослідження. Цей етап охоплював комплекс наукових методів дослідження, а саме: *теоретичні методи* (аналіз, порівняння, вивчення й узагальнення теоретичних даних) та *емпіричні методи* (анкетування, опитування, бесіди, спостереження за поведінкою студентів під час підготовки та проведення музично-творчих проєктів).

Для здійснення діагностики стану сформованості креативності у майбутніх вчителів музичного мистецтва було визначено критерії, що мають певні об'єктивні ознаки та забезпечують порівняльну оцінку досліджуваного явища.

Критерій – ознака, на основі якої формується оцінка якості об'єкта, процесу, мірило такої оцінки; не будучи реально існуючою якістю або властивістю об'єкта, критерій є ідеальним уявленням суб'єкта оцінювання про те, яким має бути об'єкт в ідеалі; критерій є тим, відносно чого визначається реальний стан об'єкту [80, с. 187]; мірило для визначення, оцінки предмета, явища [105, с. 163]; А.Губа відзначає: це «...Якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, що дають можливість дійти висновків про його стан, рівень розвитку та функціонування» [32, с. 425].

Показник – опис характеристики об'єкта, яка визнається суттєвою та актуальною в процесі оцінювання; це величина, яка характеризує кількісну характеристику явища або часткову складову процесу розвитку [80, с. 154].

На основі теоретичного аналізу наукових поглядів, підходів та встановлення істотних ознак креативності учителя музичного мистецтва ми виокремили такі критерії. До них належать: *мотиваційно-ціннісний* (міра творчої спрямованості); *когнітивно-інтелектуальний* (ступінь теоретичної обізнаності), *емоційно-вольовий* (ступінь розвитку впевненості у власних силах) та *діяльнісно-комунікативний* (стан готовності до вияву креативності під час підготовки музично-творчих проєктів). Означені критерії ми пов'язали із системою показників (див. таблицю).

Таблиця 3.1.1

Критерії та показники сформованості креативності

Критерії	Показники
<i>Когнітивно -інтелектуальний</i> (ступінь теоретичної обізнаності)	- знання про креативність; - обізнаність у сфері підготовки музично-творчих проєктів; - самостійність суджень;
<i>Мотиваційно-ціннісний</i> (міра творчої спрямованості)	- інтерес до музично-творчих проєктів; - ціннісне ставлення до творчої діяльності; - усвідомлення необхідності саморозвитку;
<i>Емоційно-вольовий</i> (ступінь розвиненості впевненості у власних силах)	- відкритість новому досвіду; - бажання успіху; - захопленість підготовкою музично творчих проєктів
<i>Діяльнісно-комунікативний</i> (стан готовності до вияву креативності під час підготовки музично-творчих проєктів)	- уміння залучати інших до творчості; - здатність до співробітництва - творча активність

Мотиваційно-ціннісний критерій характеризує інтереси студентів у сфері підготовки музично-творчих проєктів, до творчих аспектів музично-освітньої діяльності, а також відображає внутрішню мотивацію особистості, спрямованість на набуття знань та їх реалізацію у творчій діяльності.

Психологи підкреслюють, що спрямованість - це властивість особистості; система взаємопов'язаних внутрішніх спонукань, які

спрямовують та орієнтують її життєвий шлях у соціальному просторі. Вона характеризує систему домінуючих мотивів, що підпорядковують собі всі інші. Виникнення ієрархічної структури мотивів є передумовою стійкості особистості [43, с. 289].

Вперше поняття спрямованість введене психологом С.Л. Рубінштейном, який пов'язує її з реальними і конкретними предметами, які дозволяють зняти напруження від незадоволеної потреби [96, с. 458].

Важливе значення мають висновки В. Сластьоніна щодо професійної спрямованості особистості під якою розуміється доволі усвідомлена й емоційно виражена орієнтація особистості на певний вид професійної діяльності [104, с. 182].

Л. Шевченко вважає професійну спрямованість особистості одним із суттєвих компонентів особистості, що виявляється в зосередженості особистості на предметі діяльності, у прагненні глибше пізнати його, вивчити, набути певних знань, умінь, навичок [126, с. 208].

Важливою основою спрямованості є інтереси особистості, які надають їй особливе змістовне забарвлення. У контексті нашого дослідження необхідно враховувати багатоплановість спрямованості: її розгляд до здійснення педагогічної, музичної та творчої діяльності у їх взаємозв'язку. Водночас, необхідно розглянути спрямованість як складову креативності майбутнього вчителя, як прагнення та інтерес до самореалізації у професійній діяльності.

Учені підкреслюють, що інтерес визначається як мотив або мотиваційний стан, який спонукає до пізнавальної діяльності [55, с. 322]. Це зосередженість людини на певному об'єкті, підкреслює його особистісну значущість. Інтерес породжує допитливість, стимулює уважність, дозволяє зосередити думки на певній проблемі. Інтерес до підготовки музично-творчих проектів відображає зацікавленість студентів та виявляється у бажанні брати участь у різних проектах, відповідальному ставленні до їх підготовки.

Важливим показником творчої спрямованості є ціннісне ставлення до творчої діяльності. Під ставлення розуміють важливу ознаку особистості, яка допомагає розкриттю та встановленню смислового зв'язку, єдності зі світом, а тому реалізує особистісний підхід до вивчення усіх психічних явищ [13, с. 9].

Цю думку поділяв Б.Ломов: «Термін ”ставлення” означає не тільки і не стільки об'єктивний зв'язок особистості з її оточенням, але, передусім, її суб'єктивну позицію у цьому оточенні» [92, с. 107].

Ціннісне ставлення тісно пов'язане із поняттям «ціннісні орієнтації». Б. Ананьєв, зокрема, відзначав, що ціннісні орієнтації — це своєрідний центр, у якому сходяться пошуки соціологів, соціальних психологів і психологів [1, с. 289].

Дослідники підкреслюють, ціннісні орієнтації, визначають загальне спрямування інтересів особистості; ієрархію індивідуальних переваг і взірців; цільову й мотиваційну програми; рівень домагань і престижних переваг; уявлень про те, що має бути, і механізми селекції за критеріями значимості; міру готовності й рішучості (через вольові компоненти) через реалізацію власного «проєкту» життя [21, с. 570]. Під ними розуміється: система свідомого ставлення особистості до суспільства, до групи, до праці, до самої себе [72, с. 290]; взаємопроникнення змісту і значення [60, с. 340], динаміка установок [119, с. 87-91], моральні позиції та мотиви поведінки особистості [98, с. 13].

Спрямованість особистості зумовлюється потребою у саморозвитку. Це, як зазначають науковці, позитивний поетапний процес, що здійснюється у різних взаємопов'язаних формах, до яких відносяться самоутвердження, самовдосконалення, самоактуалізація і самореалізація. Під час самоутвердження людина переконується сама або переконує інших в існуванні якостей і характеристик, притаманних лише їй. Самовдосконалюючись, вона набуває нових знань, навичок, якостей особистості, обмежує або долає небажані властивості. У процесі

самоактуалізації розвивається, задовольняючи свою потребу бути особистістю. Такі форми саморозвитку, таким чи іншим чином, зумовлюють особистісне зростання особистості, яке є результатом даного процесу [64, с. 51-53].

Для розуміння сутності саморозвитку важливо зазначити також, що на певних етапах життя у фокусі свідомості людини, що саморозвивається, може перебувати не власна особистість, а навколишній соціально-психологічний простір (наприклад, у разі нової соціальної ролі, нової статусної позиції). У цьому випадку саморозвиток суб'єкта відбувається у формі соціально-перетворювальної активності. Особистісні зміни, що супроводжують цю активність, можуть мати характер самовіддачі, самопожертви і самообмеження [56].

Т.Сергеева відзначала, що рушійною силою саморозвитку виступає мимовільне прагнення людини до збереження і розвитку, яке відображене у механізмі урівноваження такої системи, як «особистісні смисли – індивідуальні ресурси – зовнішні умови». Неузгодженість цих компонентів приводить до внутрішньої напруженості, від якої людина прагне позбутись шляхом збалансування даної системи, виникає новий стан, який запускає процес саморозвитку знову [99].

Тож етапами саморозвитку особистості стають: 1) виявлення особистісних смислів у процесі саморозвитку (самопізнання); 2) усвідомлення необхідності займатись саморозвитком (мотивація саморозвитку і цілепокладання); самостійне планування саморозвивальної життєдіяльності (самоорганізація і самореалізація) [63, с. 123].

Відтак міру творчої спрямованості можна виявити за наступними показниками: *інтерес до музично творчих проєктів, ціннісне ставлення до творчої діяльності, усвідомлення необхідності саморозвитку.*

Когнітивно-інтелектуальний критерій спрямований на виявлення ступеня теоретичної обізнаності студентів у сфері підготовки музично-творчих проєктів.

У наукових джерелах відзначається, що знання виступають, по-перше, основою уявлень про дійсність (знання – результат); по-друге – виконують роль орієнтиру при визначенні людиною напрямку своєї діяльності – практичної чи духовної (знання-орієнтири); по-третє – слугують базою формування ставлення до об'єктів дійсності (знання – основа ставлення) [15, 10-11].

М.Скаткін і В.Краєвський виокремлюють такі види знань: основні терміни і поняття, без яких не можна зрозуміти жодного тексту; факти повсякденного життя і наукові факти, без яких неможливо зрозуміти закони науки, формувати переконання, доводити і відстоювати свої ідеї; теорії, що включають систему наукових знань про певну сукупність об'єктів і методів пояснення явищ даної предметної області; методологічні знання – знання про способи діяльності, методи пізнання й історію отримання знань; оцінні знання, тобто знання про норми ставлення до різних явищ життя [50, с. 11].

Когнітивно-інтелектуальний критерій характеризує знання особистості, які стосуються особливостей креативності як особливого феномену, креативних якостей, її ролі у майбутній професійній діяльності. Водночас це знання, які стосуються безпосередньо підготовки, організації та проведення музично-творчих проєктів. Виявлення цих знань здійснюється шляхом стверджень щодо означених явищ. При цьому важливе значення має самостійний характер суджень.

Показниками означеного критерію нами визначено: *знання щодо креативності, обізнаність у сфері підготовки музично-творчих проєктів, самостійність суджень.*

Емоційно-вольовий критерій відображає віру особистості у свої сили, здатність бачити нові властивості предметів, здатність емоційно реагувати на проблемні завдання, бажання досягнути успіху у діяльності. Основою цього критерію є емоційні реакції студентів на креативну діяльність, чутливість до невирішених завдань, емоційному піднесенні при відвідуванні або участю у музично-творчих проєктах.

У психологічній літературі підкреслюється, що емоції – це безпосереднє, тимчасове переживання якого-небудь більш постійного почуття. Емоції можуть бути позитивними (радість, щастя, задоволення) і негативними (незадоволення, страждання, горе, страх, гнів, ненависть). Їх можна розглядати і з точки зору того, чи викликають вони активний чи пасивний стан, підвищують чи знижують життєдіяльність людини. Емоції, які спонукають до вчинків, висловлень, збільшують напруження сил називаються стеничними (гр. «стенос» - сила). Це радість (від радості готовий гори перевернути), захоплення. Астеничні емоції зменшують активність, енергію людини, пригнічують життєдіяльність (гр. «астенос» – слабкість, безсилля). Це пригніченість, смуток, туга. Деякі емоції можна віднести як до астеничних, так і до стеничних (горе, страх) [42, с. 230].

На думку Б.Додонова, емоції людини передбачають кілька моментів, а саме: *відображення* об'єктивних якостей або параметрів стимулу, *оцінювання значущості* для того, хто їх відображає, фізіологічну готовність до реакції на стимул, відповідно значенню останнього для суб'єкта, *переживання*, яке закріплює враження від результатів оцінювання й одночасно спонукає поведінку. «Емоції, як і мислення, виконують функцію обробки первинної інформації про світ, в результаті якої ми виявляємось здатними сформулювати свою думку про нього: мисленню належить вирішальна роль у розкритті сутності предметів і явищ, а емоціям – у визначенні їх цінності» – відзначав учений [36, с. 9].

Важливе значення має те, що емоції здійснюють оцінку явищ дійсності з одного боку, а з іншого – виконують мотиваційну функцію. Емоційні реакції тісно пов'язуються з вольовими зусиллями особистості. Саме воля відіграє значну роль у створенні бажання включатися у ту чи іншу діяльність, зумовлює розвитку впевненості у власних силах та підтримує адекватну самооцінку особистості. У свою чергу, впевненість у власних силах потребує особливого емоційного стану – відкритості новим враженням та новому досвіду, що виявляється у реакціях особистості на нові ситуації, знання,

піднесеному стані при виконанні й підготовці музично-творчих проєктів. Цей стан зумовлює відсутність страху перед незвіданим, у результаті студент виражає готовність діяти не за шаблоном, відчуває розкритість і свободу у власних діях.

Відкритість новим враженням зумовлене прагненням знайти оригінальне вирішення поставлених завдань, бажанням досягти успіху у власних діях. Впевненість у власних силах пов'язується не тільки з інтересами особистості, але й характеризує те, чому людина діє саме таким чином.

Відтак, показниками емоційно-вольового критерію є: *відкритість новому досвіду, бажання успіху, захопленість підготовкою музично-творчих проєктів.*

Діяльнісно-комунікативний критерій характеризує стан готовності до вияву креативних якостей під час підготовки музично-творчих проєктів. Він визначає осолодіння необхідним комплексом умінь, необхідних для здійснення творчої діяльності і, зокрема, для підготовки музично-творчих проєктів. Основою цього компоненту є різні уміння. До них, насамперед належать: уміння планування й ціле покладання, умінні підбору необхідного матеріалу, умінні працювати в команді, а також організаційні уміння.

Важливою характеристикою готовності до вияву креативності під час підготовки музично-творчих проєктів є здатність працювати у команді, уміння залучати інших до творчості. Ця складова необхідна при всіх етапах підготовки музично-творчих проєктів. Це виявляється у толерантному ставленні до виконавців, уважному ставленні до них, поваги до їхніх думок, а також стимулювання мотивації участі у спільній діяльності.

Відтак, показниками діяльнісно-комунікативного критерію є: *уміння залучати інших до творчої діяльності, здатність до співробітництва, творча активність.*

Для ефективної діагностики стану сформованості креативності учителя музичного мистецтва нами визначено, виходячи з принципу полярності, такі рівні: високий, середній та низький.

Високий рівень сформованості креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі підготовки музично-творчих проєктів виявляється через:

а) стійкий інтерес до організації та підготовки музично-творчих проєктів; ціннісним ставленням до творчої діяльності; уявлення щодо особистісного значення творчої діяльності; високе прагнення до саморозвитку у особистісній, так і у професійній сфері; б) глибокі та систематичні знання про креативність, її роль у здійсненні музично-освітньої діяльності та у підготовці музично-творчих проєктів; високий рівень обізнаності; здатність до самоаналізу та самостійності; в) захопленість музично-творчою діяльністю, музично-творчими проєктами, позитивне емоційне ставлення о них; бажання постійно вдосконалюватись та бути успішним; відкритість новому досвіду; г) високий рівень здатності залучення інших до творчої діяльності; бажання до взаємодії, уміння працювати в команді, здатність до співробітництва; творчу активністю.

Середній рівень сформованості креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі підготовки музично-творчих проєктів характеризується:

а) нестабільним, ситуативним інтересом до музично-творчих проєктів; не досить відповідальним ставленням до творчої діяльності, до участі у підготовці та організації музично-творчих заходів; нечітким усвідомленням необхідності саморозвитку; б) частковими знаннями про креативність та знаннями у сфері підготовки музично-творчих проєктів; уміннями вирішенням завдань за шаблонними моделями, без застосування самостійних рішень; в) виявом скутості при подачі нової інформації, при необхідності вияву творчих здібностей, бажанням успіху, яке виявляється відповідно до власного настрою; схильністю до підготовки музично-творчих проєктів, але

частіше всього при відсутності захоплення цим процесом; г) організаторськими вміння, що дозволяють залучати інших до творчості; здатністю до співробітництва, але не наявності бажання; слабкою активністю у творчій діяльності, що має ситуативний характер.

Низький рівень сформованості креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі підготовки музично-творчих проєктів характеризується:

а) відсутністю інтересу до підготовки музично-творчих проєктів; відсутністю мотивації саморозвитку; байдужим ставленням до творчої діяльності; б) низьким рівнем сформованості знань про креативність; обізнаності у сфері підготовки музично-творчих проєктів; відсутністю власної креативної точки зору; в) відсутністю ініціативності при підготовці музично-творчих проєктів; відсутністю бажання вдосконалюватись, бути успішним та здобувати новий досвід; г) низьким рівнем умінь залучати інших до творчості; відсутністю здатності до співробітництва; слабкою творчою активністю.

Метою діагностування було визначення рівнів сформованості креативності у студентів під час виконання музично-творчих проєктів. Відповідно до мети констатувального дослідження вирішувались такі завдання:

- з'ясувати ступінь теоретичної обізнаності студентів;
- встановити стан сформованості впевненості у власних силах;
- виявити міру розвиненості творчої спрямованості;
- визначити стан готовності до вияву креативних якостей під час підготовки музично-творчих проєктів;
- на основі сукупності конкретних показників розвиненості означених компонентів встановити рівні сформованості креативності .

Констатувальне дослідження охоплювало студентів Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка. Усього було охоплено 27 студентів-випускників ступеня бакалавр та магістр

спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) очної та заочної форм навчання.

На початку експерименту ми провели анкетування, з метою з'ясування того, як студенти розуміють поняття «креативність учителя музичного мистецтва», а також їхнє ставлення до цієї категорії. Було запропоновано дати відповідь на такі питання.

1. Що таке креативність?
2. Як Ви розумієте поняття «креативність учителя музичного мистецтва»?
У чому вона виявляється?
3. Яку роль відіграє креативність вчителя музичного мистецтва у підготовці музично-творчих проєктів?
4. Назвіть основні риси, які, на Вашу думку, характеризують вчителя музичного мистецтва як креативну особистість?
5. Чи вважаєте Ви себе креативною особистістю?

На основі опрацювання відповідей студентів з'ясувалося, що вони мають досить деяке уявлення щодо креативності як окремої якості. У своїх відповідях більшість опитуваних вказували на творчий характер креативності. Здебільшого при відповіді на перше питання було отримано такі відповіді: «креативність – це творча діяльність, яка поєднана з творчими можливостями життя», це «творча здібність». Деякі студенти вказують на те, що креативність характеризує індивідуальність кожної людини. Так, студент Дмитро написав про креативність: «Це здібність, що відрізняє одну людину від іншої». До основних рис, які притаманні креативній особистості опитувані віднесли творчу уяву, мислення, нові ідеї, сучасне бачення. Відтак ми побачили зміни у розумінні поняття «креативність», різноманітність у виборі якостей креативності. При цьому майже всі опитувані підкреслювали важливість креативності для власного саморозвитку. Студенти ототожнюють креативність з творчістю, але не розрізняють ці поняття. Вважають, її важливим показником сучасного вчителя музичного мистецтва. На їхню думку учитель музики креативний тоді, коли застосовує оригінальні ідеї на

уроках, має захопленість своєю діяльністю, має творчі здібності, може захопити та зацікавити аудиторію, проявляє свою власну індивідуальність.

Відтак з'ясувалось, що знання студентів стосовно характеристик поняття «креативність» можна розмістити таким чином: 8 % ми віднесли до високого рівня. Це студенти, у відповідях яких було відзначено, що креативність є важливою якістю, що сприяє здійсненню творчої діяльності у будь-якій сфері життя людини, 43 % ми віднесли до середнього рівня. У відповідях цих студентів креативність характеризувалась як здібність, що притаманна комунікабельним, сучасним та ініціативним вчителям. До низького рівня ми віднесли 49 % відповіді яких були не зовсім точними.

Для визначення обізнаності у сфері підготовки музично-творчих проєктів студентам пропонувались охарактеризувати етапи підготовки музично-творчих проєктів, а також пояснити які труднощі можуть виникнути на кожному із етапів. З'ясувалась, що значна частина студентів надає важливого значення таким етапам як планування та репетиції. На важливість сценарного етапу вказало лише незначна кількість опитуваних. Показовим є те, що лише 5 % студентів вказали рефлексивний етап як один із тих, що відіграє значну роль. Це, на нашу думку, зумовлено тим, що студенти здебільшого орієнтуються у своїй роботі на загальне враження від проєктів, а не його аналіз та роботу над недоліками. Водночас, це може вказувати на часткову відчутність особистісної значущості у підготовці музично-творчих проєктів, коли студенти обирають серед мотивів бажання тільки «здати» проєкт.

Важливим також було визначення того, які етапи у підготовці даються студентам важче, а які легше. Тут можна спостерігати дещо розрізнені відповіді. Так, частина опитуваних вважає, що найважче їм вдається сценарний етап, при цьому найлегшим – етап репетицій. Відзначимо, що такі відповіді зумовлюються особистісними характеристиками студентів у яких є організаторські здібності та уміння взаємодіяти з іншими учасниками. Деякі студенти серед найважчих етапів обирають питання пов'язані з

організаційними моментами. Характерним для більшості студентів є акцентування уваги лише на частині етапів, а не охоплені їх в цілому або взагалі «вилученні» якогось із етапів. Для більш повного уявлення про обізнаність студентів у сфері підготовки музично-творчих проєктів зі студентами були проведені додатково бесіди, у ході яких виявлялись інші характеристики. Так, етап планування був визначений у більшості учасників, однак помітно було деякі труднощі у студентів при більш детальному його описі. На цьому етапі значній частині студентів важко було визначити основну ідею музично-творчого проєкту, а потім «провести» її через усі етапи підготовки музично-творчих проєктів. На рефлексивному етапі опитувані відчували труднощі при виборі тих питань, на які вони мали змогу дати відповіді після проведення музично творчого проєкту. Здебільшого студенти пропонували такі питання: «Чи сподобався захід учасникам? Глядачам?» (що підкреслює важливість лише емоційного ефекту від побаченого), «Чи все пройшло відповідно задуму?» (що характеризує більш технічні аспекти і їх відповідність). Лише незначна частина пропонувала питання, у яких відчувався зв'язок результату та мети проєкту. Як наслідок, вважаємо, що за відповідями можна зробити такі висновки: до високого рівня ми віднесли 10 % студентів, до середнього – 55 %, до низького – 35%. Значний відсоток середнього рівня зумовлений позитивними відповідями студентів ще й у процесі відповіді на екзаменах із тих навчальних дисциплін, де програмою передбачено отримання знань щодо підготовки та проведення музично-творчих проєктів.

Водночас при відповідях студентів у ході бесіди було визначено й самостійність їхніх суджень. При цьому важливим було для опитуваних та атмосфера, що характеризувалася відсутністю тиску. Виявилось, що значна частина досить вільно демонструє власне бачення до підготовки музично-творчих заходів, що відображається у відповідних результатах: до високого рівня ми віднесли 6 % студентів, до середнього рівня було віднесено 52 % опитуваних. Однак майже 42 % студентів самостійності у власних

висловлюваннях не виявляли, що пояснюється орієнтацією таких студентів на зовнішню оцінку.

У результаті стан сформованості креативності студентів за когнітивно-інтелектуальним критерієм має такий вигляд: 8 % мають високий рівень, 50% - середній, 42 % - низький (див. таблицю 3.1.2)

Таблиця 3.1.2

Стан сформованості креативності за когнітивно-інтелектуальним критерієм

<i>Критерій</i>	<i>Показники</i>	<i>Рівні</i>		
		<i>високий</i>	<i>середній</i>	<i>Низький</i>
		<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>
Когнітивно-інтелектуальний (ступінь теоретичної обізнаності)	Знання про креативність	8	43	49
	Обізнаність у сфері підготовки музично-творчих проєктів	10	55	35
	Самостійність суджень	6	52	42
<i>Середній показник</i>		8 %	50 %	42 %

Для з'ясування міри творчої спрямованості студентів були запропоновані такі питання, що характеризують вияв їх мотивації участі у музично-творчих проєктах, і взагалі захопленості творчою діяльністю:

1. Який вид роботи приваблює Вас найбільше під час навчання в університеті:

- виступи на сцені;
- робота з дітьми;
- участь у музично-творчих заходах;
- підготовка презентацій;
- відвідування театру та філармонії

2. Серед запропонованих варіантів оберіть більш відповідний для Вас інтерес і розташуйте їх за ступенем їх значущості від 1 до 5:

- люблю імпровізувати;

- займатися виконавською діяльністю, пов'язану із виступами на сцені;
- люблю брати участь у музично-творчих проєктах;
- люблю відвідувати музичні заходи;
- люблю вигадувати ідеї для наступних проєктів.

3. Чи часто ви берете участь у музично-творчих проєктах?

4. Чи подобається Вам брати участь у музично-творчих проєктах?

5. Які елементи важливі при підготовці музично-творчих проєктів?

6. Які обов'язки ви виконуєте при підготовці музично – творчих проєктів?

7. Чи вважаєте Ви здатність підготувати й провести музично-творчий захід важливим для роботи майбутнього вчителя музичного мистецтва?

Аргументуйте свою відповідь.

Аналіз відповідей студентів дозволив зробити такі висновки. Серед інтересів значна частина обрали діяльність, пов'язану з виступами на сцені. Це, на нашу думку, пов'язується з тим, що питаннями було охоплено студентів старших курсів. Такі студенти уже мають значний досвід виступів та участі у різноманітних заходах. Деякі опитуванні підкреслили важливе значення здатності до імпровізування і не тільки у плані виконавської діяльності, але й під час підготовки до екзаменів та заліків до навчальних дисциплін. Цей інтерес підкреслює бажання студентів займатися творчою діяльністю, розумінням її значущості. Водночас багато студентів на перше місце серед інтересів поставили підготовку музично-творчих проєктів. Ці студенти мають досвід у цій сфері і прагнуть подальшого вдосконалення. Так, 13 % опитаних студентів можна віднести до високого рівня, 61 % ми віднесли до середнього рівня, 26 % - до низького.

Важливе значення мають відповіді, у яких підкреслюється ціннісне ставлення до творчої діяльності, зокрема підготовки музично-творчих проєктів у роботі вчителя музичного мистецтва. Це пояснюється усвідомленим ставленням студентів до творчості як неодмінної сфери життєдіяльності людини взагалі та у роботі, пов'язаній з майбутньою

професією. Так, 20 % опитуваних за цим показником можна віднести до високого рівня, до середнього – 39 %, 41 % - до низького.

Необхідним показником творчої спрямованості є усвідомлення необхідності саморозвитку. Для перевірки цього показника студентам пропонувалось описати, які важливі характеристики потрібні майбутньому учителю музичного мистецтва для виявлення творчих аспектів музично-освітньої діяльності. Тут значна частина студентів вказала на такі складові як отримання музично-теоретичних та музично-педагогічних знань, розвиток виконавських умінь, організаторських здібностей. Серед творчих характеристик виокремили творчу уяву, мислення, вміння бачити нове, володіння інноваційними технологіями. З'ясувалось, що студенти вважають необхідними для вчителя окрім загальноприйнятих й такі якості як здатність учитися, вміння взаємодіяти з іншими, саморозвиток. При цьому у ході бесід студенти давали характеристики поняттю «саморозвиток». Вони характеризували його: «як здатність змінюватись і ставати кращими», «процес роботи над собою та своїми якостями», «професійне зростання». Виходячи з відповідей студентів, до високого рівня віднесено 15 % студентів, до середнього 62 % та до низького 23 %.

У результаті стан сформованості креативності студентів за мотиваційно-ціннісним критерієм має такий вигляд: високий рівень мають 16 % студентів, 54% середній та 30 % низький (див. таблицю 1.1.3).

Таблиця 3.1.3.

Стан сформованості креативності за мотиваційно-ціннісним критерієм

<i>Критерій</i>	<i>Показники</i>	<i>Рівні</i>		
		<i>високий</i>	<i>середній</i>	<i>Низький</i>
Мотиваційно – ціннісний (міра творчої спрямованості)	Інтерес до музично-творчих проєктів	13	61	26
	Ціннісне ставлення до творчої діяльності	20	39	41
	Усвідомлення необхідності саморозвитку	15	62	23
<i>Середній показник</i>		<i>16 %</i>	<i>54 %</i>	<i>30 %</i>

Як бачимо, цей критерій має досить високі показники, що пояснюється, на нашу думку, усвідомленим ставленням опитуваних до набуття творчих якостей та характеристик, вірою у цінності творчості, прагненням самовдосконалення.

Для визначення захопленості підготовкою музично-творчих проєктів було використано метод ранжування. Учасникам пропонувалось на шкалі з градацією від -2 до $+2$ визначити власне ставлення до музично-творчих проєктів. Значення розподілялись так: -2 – не подобається; -1 – швидше не подобається, ніж подобається; 0 – мені байдуже; $+1$ – подобається; $+2$ – дуже подобається (див. таблиця 3.1.4.).

Таблиця 3.1.4

Ставлення студентів до музично творчих проєктів

Відповіді студентів	%
Дуже подобається	23 %
Подобається	50 %
Мені все рівно	27 %
Швидше не подобається, ніж подобається	0 %
Не подобається	0 %

У результаті, до низького рівня ми віднесли тих учасників експерименту, які обрали позначки від -2 до 0 . Студенти, які надали перевагу $+1$ – до середнього рівня, а тих, хто обрав $+2$ – до високого. Виявилось, що значна частина опитуваних відчуває емоційне захоплення від участі у музично-творчих проєктах. Негативних відповідей не було.

Для визначення відкритості новому досвіду студентам було запропоновано охарактеризувати ті аспекти, які заважають у підготовці музично-творчих проєктів. Зв'язувалось, що значна частина опитуваних відчуває страх через критику з боку викладачів та інших студентів. Водночас студенти з цікавістю реагували на нові форми роботи, цікаві завдання та виявляли готовність у тому, щоб спробувати «щось новеньке». На їхні думки значний вплив мали викладачі, які власним прикладом демонстрували

відкритість новому досвіду та враженням. Студентам також підкреслювали, що для них дуже важливою є підтримка з боку одногрупників. Таким чином, до високого рівня віднесено 10 % студентів, до середнього 60 %, до низького 30 %.

Для більш детальних висновків було здійснено спостереження за студентами, які готували музично-творчі проєкти. Виявилося, що впевненість у власних силах та результатах демонстрували студенти, які мали бажання досягти успіху. Тут значу роль відіграє, на нашу думку, самооцінка студентів, їхнє ставлення до самого себе. З'ясувалось, що студенти, які мають занижену самооцінку керуються у своїй роботі не бажанням отримати успіх, а страхом отримати погану оцінку. Так, до високого рівня за цим показником віднесено 12 %, до середнього 46 %, до низького – 42 %.

У результаті стан сформованості креативності студентів за емоційно-вольовим критерієм має такий вигляд: 15 % ми віднесли до високого рівня. Ці студенти не боялися невдач, мають стійке бажання втілювати оригінальні ідеї, не бояться критики, 52 % продемонстрували середній рівень. До низького ми віднесли 33 %. Як видно із результатів, майже однаковий відсоток у високого та низького рівня. Це, на нашу думку, пояснюється із розвитком адекватної самооцінки, бажанням студентів працювати над собою для власної самореалізації, а не суто показово (див. таблицю 3.1.5).

Для визначення стану готовності вияву креативності під час підготовки музично-творчих проєктів. Зокрема для виявлення умінь залучати інших до творчої діяльності студентам запропонували підготувати концертний номер за участю інших студентів. При цьому вибір тематики, підбір засобів не обмежувався. У результаті із цим завданням краще справилися ті студенти, які у повсякденному житті виявляють організаторські здібності та мають розвинені комунікативні навички. Таким чином до високого рівня віднесено 7 %, до середнього 61%, до низького 32%.

Таблиця 3.1.5.

Стан сформованості креативності за емоційно-вольовим критерієм

<i>Критерій</i>	<i>Показники</i>	<i>Рівні</i>		
		<i>високий</i>	<i>середній</i>	<i>Низький</i>
		<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>
Емоційно-вольовий (ступінь розвиненості впевненості у власних силах)	Захопленість підготовкою музично-творчих проєктів	23	50	27
	Бажання успіху	12	46	42
	Відкритість новому досвіду	10	60	30
<i>Середній показник</i>		<i>15 %</i>	<i>52 %</i>	<i>33 %</i>

Аналізувавши вміння студентів здатності до співробітництва до високого рівня ми віднесли 8 %, до середнього 44 % і до низького 48 %.

Деякі студенти із завданням справились частково, підготувавши номер тільки з кимось удвох, або взагалі самостійно. Це, на нашу думку, пояснюється слабкою орієнтованістю таких студентів на командну роботу. У ході бесіди виявлялось, що виконувати завдання їм було не цікаво, оскільки комунікація з іншими дається їм важко через певні бар'єри у спілкуванні. Також пояснювали таку поведінку не бажанням сперечатись із кимось через ті ідеї, які вони хотіли самі втілити. При цьому такі студенти, у процесі роботи уміють захоплювати інших завдяки особливому емоційному стану. Краще із цим завданням справлялись ті, хто умів ставити конкретні цілі перед іншими учасниками. Під час проведення бесіди після завдання, студенти відзначали, що значну роль у виконанні відіграла особлива атмосфера творчості за якої спостерігалось емоційне піднесення, відчуття радості від участі у командній роботі.

Для виявлення творчої активності та ініціативності студентам було запропоновано обрати один із варіантів поведінки. Зокрема, ми обрали такі ситуації:

1. Ви отримали завдання підготувати проєкт, який виявився для Вас незрозумілим. Якими будуть Ваші дії?
2. Як Ви вчините, коли викладач запропонує за бажанням підготувати додатково музично-творче завдання?
3. Якими будуть Ваші дії, якщо Вам необхідно виявити власне бачення підготовки музично-творчих проєктів?
4. На занятті Вам запропонували створити різні приклади ідей для музично-творчих проєктів. Якими будуть Ваші дії?
5. Вам запропонували підготувати музично-творчий проєкт, але Ви знаєте, що ця робота не буде оцінюватись. Якими будуть Ваші дії?

Виявилося, що значна частина студентів здебільшого хотіли звертатися у виконанні завдань за допомогою до викладача. Це свідчить про перевагу репродуктивного характеру виконання завдань над творчим. Лише незначна частина опитуваних виявила готовність роботи щось самостійно. Так, до високого рівня ми віднесли 6 %, до середнього 33 % та до низького 61 %. У результаті сформованість креативності за *діяльнісно-комунікативним критерієм* має такий вигляд: 7 % ми віднесли до високого рівня 46 % - до середнього, 47% до низького (див. таблицю 3.1.6).

Таблиця 3.1.6.

Стан сформованості креативності за діяльнісно-комунікативним критерієм

<i>Критерій</i>	<i>Показники</i>	<i>Рівні</i>		
		<i>високий</i>	<i>середній</i>	<i>низький</i>
Діяльнісно-комунікативний (стан готовності до вияву креативності під час підготовки музично-творчих проєктів)	Уміння залучати інших до творчості	7	61	32
	Здатність до співробітництва	8	44	48
	Творча активність	6	33	61
<i>Середній показник</i>		<i>7 %</i>	<i>46 %</i>	<i>47 %</i>

За емпіричними даними, отриманими у ході констатувального експерименту, встановлено стан сформованості креативності студентів (див. таблицю 3.1.7).

Таблиця 3.1.7

Стан сформованості креативності студентів під час підготовки музично творчих проєктів

<i>Критерій</i>		<i>Показники</i>	<i>Рівні</i>		
			<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Когнітивно – інтелектуальний	Знання про креативність	8	43	49	
	Обізнаність у сфері підготовки музично-творчих проєктів	1	55	35	
	Самостійність суджень	6	52	42	
Мотиваційно – ціннісний	Інтерес до музично-творчих проєктів	13	61	26	
	Ціннісне ставлення до творчої діяльності	20	39	41	
	Усвідомлення необхідності саморозвитку	15	62	23	
Емоційно – вольовий	Захопленість підготовкою музично-творчих проєктів	23	50	27	
	Бажання успіху	12	46	42	
	Відкритість новому досвіду	10	60	30	
Діяльнісно – комунікативний	Уміння залучати інших до творчості	7	61	32	
	Здатність до співробітництва	8	44	48	
	Творча активність	6	33	61	
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ %		11,5%	50,5%	38%	

До високого рівня сформованості креативності ми віднесли 18,5 %, учасників експерименту. Найбільшу групу склали студенти, віднесені до середнього рівня 54 %. До низького рівня ми віднесли 27,5 % студентів.

Відзначимо, що дані усіх рівнів виявилися неоднорідними. Це пояснюється неоднозначними відповідями студентів, а також складною структурою критеріїв та їх показників. Так, виявлено, що найбільший відсоток високого рівня спостерігається у студентів за емоційно-вольовим та мотиваційно-ціннісним критеріями. Що, пов'язується із їхнім бажанням саморозвитку, розвитком впевненості у власних силах, ціннісним ставленням до творчої діяльності. Водночас, спостерігається значний розрив між інтересом до підготовки музично-творчих проєктів та ціннісним ставленням до творчої діяльності. Серед показників найнижчими за дані, які стосуються вияву вміння залучати інших до творчої діяльності, вміння працювати в команді. Разом з тим, низькими є дані показника, що відображає бажання

Дані констатувального дослідження дали підстави для висновку щодо недостатньої сформованості креативності у студентів, що свідчить про відсутність реалізації необхідних складових цього процесу. Це визначає завдання і зміст подальшої дослідно-експериментальної роботи.

3.2. Практика роботи з формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі підготовки музично-творчих проєктів

З урахуванням даних констатувального експерименту було розроблено програму формування експерименту, що мало за мету перевірити реалізацію педагогічних умов формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі виконання музично-творчих проєктів. У своїй роботі ми виходили з того, що:

- креативність – це особистісна якість учителя музичного мистецтва, що характеризує його здатність здійснювати творчу

діяльності та виявляється у емоційних реакціях, способах мислення, самостійних діях;

- формування креативності – це цілеспрямований динамічний процес, що охоплює розвиток внутрішньої мотивації, мислення, емоційно-вольових характеристик особистості;

- важливим засобом вияву креативності є створення музично-творчих проєктів, що передбачають виконання колективних творчих завдань у процесі навчання у ЗВО.

Практику роботи з формування креативності у процесі виконання музично-творчих проєктів можна розглядати як послідовне використання навчальних завдань, що сприяють реалізації педагогічних умов, зокрема під час створення музично-творчих проєктів студентами.

У ході формувального етапу було визначено такі основні **завдання**:

- активізувати внутрішню мотивації саморозвитку студентів;
- розвинути креативне мислення;
- забезпечити реалізацію креативних якостей у самостійній музично-творчій діяльності.

Реалізація педагогічних умов формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва передбачала використання відповідних методів навчання. Зокрема, перевага надавалась методам, які сприяли активізації емоційних і інтелектуальних сил студентів; встановленню взаємодії студент – викладач, створенню атмосфери комфортного середовища для виявлення креативних якостей. Ми використали три групи методів, а саме:

Методи, спрямовані на засвоєння знань та створення атмосфери зацікавленості музично-творчими проєктами (бесіда, розповідь, пояснення, демонстрація записів, обговорення, методи емоційного впливу, стимулювання музичного навчання, методи самопізнання).

Методи, що сприяють розвитку креативного мислення студентів (метод аксіологічного аналізу, асоціацій, метафоричний метод, порівняння, вербалізації змісту музичних творів, творчі методи).

Методи стимулювання самостійної діяльності (моделювання, творчі методи, проблемно-пошукові, створення ситуацій вибору, активізація попереднього досвіду студентів, ігрові методи).

Використання цих методів сприяло розвитку компонентів креативності. Так, *розповідь* використовувалась для послідовного викладу широких фрагментів словесного тексту, біографічних відомостей, фактів з історії життя неординарних людей, створення цікавих проєктів митців, створення творів тощо. *Бесіда* допомагала студентам краще усвідомити власні індивідуальні можливості, метод пояснення спрямовувався на визначення особливостей підготовки музично-творчих проєктів, обговорення - забезпечувало активізацію студентів, вияв їх самостійних міркувань, відстоювання власних позицій. Важливе значення для створення позитивного психологічного клімату, впевненості у власних силах мали методи емоційного впливу. Такі як звертання до студентів на ім'я, похвала та інші. Використання ігрових методів, допомагало розвивати фантазію, та комунікативні вміння студентів, роботу в колективі, уміння залучати інших до творчості.

Ми виходили з висновків Г.А. Баришева та Ю.А. Жигалова щодо логіки формування креативності, яка охоплює такі етапи:

- пробудження. На цьому етапі відбувається накопичення емоційного й інтелектуального досвіду, з'являється мотивація творчості;
- імітація. Відбувається засвоєння технологій та способів творчої діяльності;
- імплікація. Пошук власних можливостей, мотивація розвитку себе як творчої особистості;

- трансформація, на якому досвід перетворюється відповідно до індивідуальних особливостей;
- гармонізація креативних компонентів, становлення творчої індивідуальності.

Враховуючи логіку формування креативності, що полягає у систематичному розвитку мислення, мотивації та створенню необхідного середовища для її виявлення, ми умовно виокремили такі етапи: мотиваційний, когнітивний та самостійно-діяльнісний.

Етапи формування креативності визначають основні завдання. Так, основним завданням першого етапу було розвиток мотиваційної сфери студентів, для другого - надання системи знань та розвиток креативного мислення. Провідним завданням третього етапу було забезпечення умов для втілення практичних умінь роботи в команді та проектування власних ідей. Необхідно зазначити, що етапи можна виокремити тільки умовно, оскільки кожен із наступних етапів враховував особливості попереднього.

Відтак, формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва передбачає використання різних завдань та методів у відповідності до означених етапів.

У процесі формувального експерименту ми послідовно використовували різні форми роботи освітнього процесу: під час аудиторних занять, педагогічної практики, самостійної підготовки, що передбачало залучення до процесу підготовки музично-творчих проєктів.

Під час першого етапу увага зосереджувалась на розвитку мотивації студентів, розвитку інтересу до підготовки музично-творчих проєктів, бажання вдосконалити власні креативні складові. Така робота впроваджувалась під час аудиторних занять, під час самостійної роботи, що передбачала підготовку до практичних занять. Водночас зі студентами були проведені консультації щодо усвідомлення системи мотивації навчання. Була також надана допомога для визначення власних індивідуальних характеристик.

Другий етап передбачав використання у освітньому процесі низку вправ та завдань для розвитку креативного мислення. Це здійснювалось під час аудиторних занять (лекційних та практичних). Водночас здійснювалось поглиблення знань студентів щодо самостійного розвитку креативності, її ролі у професійному становленні.

Під час умовно третього етапу студенти мали можливість самостійно підходити у виборі музично-творчих проєктів та їх підготовки.

У ході формувального експерименту ми пересвідчилися, що підготовка вчителя музичного мистецтва неможлива без набуття досвіду підготовки музично-творчих проєктів. Під час навчання студенти отримують необхідну психолого-педагогічну та методичну підготовку. Однак під час виконання музично-творчих проєктів у студентів значно підвищується здатність до самостійного мислення, вони вчаться розв'язувати низку проблем. Це значно підвищує їхні емоційні реакції, що надають особистісної значущості завдань, що виконуються. Водночас, у студентів значно поліпшуються комунікативні якості, уміння працювати у команді та здатність до прийняття самостійних рішень.

Мотиваційний етап. На першому етапі використовувались методи і завдання, що сприяли реалізації умови щодо активізації мотивації студентів у саморозвитку. Водночас ставилося завдання створити атмосферу зацікавленості підготовкою музично-творчих проєктів та розвитку творчої спрямованості.

Для вивчення студентами ієрархії власних мотивів, визначення домінанти самореалізації, студентам пропонувалось визначити ієрархію власних мотивів, зокрема й до підготовки музично-творчих проєктів.

Оскільки діяльність педагога полімотивована ми спостерігали різні спонуки мотивів до підготовки музично-творчих проєктів. Основними мотивами є:

- бажання отримати позитивну оцінку;
- бажання не втратити авторитет у викладачів;

- бажання завоювати симпатії інших студентів;
- бажання вдосконалити власний професійний рівень;
- бажання навчитися чогось новому;
- бажання виявити організаторські уміння та лідерські якості.

Для усвідомлення внутрішніх мотивів за студентами пропонувалось завдання на відчуття потоку (М. Чікзентміхалі). Це завдання допомагало краще зрозуміти ті емоційно-ціннісні реакції, які виникають під впливом тієї чи іншої діяльності, у тому числі, під час підготовки музично-творчих проєктів; дозволяло визначити внутрішню вмотивованість діяльності для якої характерний певний комплекс почуттів, названий як «потік» (the FLOW). Це передбачало отримання відчуття повної включеності у діяльність; потребувало повної концентрації уваги, думок, почуттів на завданнях; сприяло усвідомлення мети діяльності; і того, наскільки вдало виконується завдання, а також відсутність тривоги з приводу можливої невдачі, помилки.

Це завдання студенти спочатку виконували під час аудиторних занять, а потім у результаті самостійної підготовки. У результаті студенти стали більше уваги приділяти саме власним відчуттям під час підготовки музично-творчих проєктів. Важливим також є те, що студенти стали глибше розуміти мету завдань, що виконуються у процесі підготовки музично-творчих проєктів, стали надавати їй особистісної значущості. Це сприяло розвитку таких важливих якостей студентів як відповідальність, самостійність, усвідомлення індивідуальних можливостей.

Для підвищення мотивації саморозвитку пропонували ситуації для обговорення, у яких основними мотивами було обрано зовнішні чинники такі як винагорода та покарання. У результаті, студенти мали змогу усвідомити, яке значення мають для них такі мотиви і як вони впливають на виконання роботи.

Водночас студентам пропонувалось визначити, які чинники сприяють розвитку внутрішньої мотивації для підготовки музично-творчих проєктів. Серед них були визначені такі:

- підтримка з боку викладачів;
- підтримка з боку інших студентів;
- інтерес до підготовки проєкту не за шаблоном;
- свобода у виборі засобів та виконавців;
- відсутність страху отримання критики;
- бажання створити оригінальний проєкт;
- отримання задоволення від роботи.

Студенти відзначали, що саме ці фактори значно впливають на розвиток впевненості у своїх силах, віри у успіх. Також було з'ясовано, що для студентів має значну роль включення у процес підготовки різноманітних музично-творчих проєктів у різних ролях. Тому разом із розвитком мотивації увага акцентувалась на розвитку впевненості у власних силах. Для цього впроваджували ігри на розвиток акторських якостей. Зокрема, застосовувались ігри на зняття напруги, розвитку творчої уяви, артистизму.

Для підвищення мотивації до підготовки музично-творчих проєктів студентів постійно залучали до цього виду роботи. Це здійснювалось і в ході демонстрації музично-творчих проєктів у запису, та їх подальшого обговорення. При цьому використовувався метод опори на життєвий досвід, знайомство з випускниками, які мають значний досвід у підготовці музично-творчих проєктів. Також використовувались завдання на підвищення самооцінки, впевненості у собі. Для цього зі студентами проводилися бесіди, при цьому важливу роль відігравала позиція викладача, його ставлення до досягнень студента. Відтак на першому етапі увага зосереджувалась на розвитку мотиваційно-ціннісному та емоційно-вольовому компонентах креативності.

На другому етапі – **когнітивному** - значна роль відводилась розвитку інтелектуальної складової. Для цього студентам пропонувалось читати

додаткову літературу, знайомили їх із різними обдарованими особистостями, їх досягненнями. Наприклад, для опрацювання пропонувались такі твори:

- Том Келлі, Девід Келлі «Творча впевненість. Як розкрити свій потенціал»;
- Остін Клеон «Покажи свою роботу! 10 способів зробити так, щоб тебе помітили»;
- Майкл Микалко «Як побачити те, чого небачать інші»;
- Джекоб Голденберг, Дрю Бойд «Творчість у рамках».

Пропонувались також завдання на варіативність рішення. Наприклад, таке завдання: виходячи із тематики певного заходу, що виступало основою музично творчого проєкту, студентам необхідно було визначити його ідею та придумати назву. Такий зв'язок у тріаді: тема – ідея – назва дозволяв розвинути уяву, сприяв розширеному баченню майбутнього заходу. Окрім того, до однієї теми необхідно було підібрати різні варіанти ідей. Так, наприклад за однією темою «Весна» студенти визначали такі ідеї проєктів: ознайомлення з особливостями природних змін, ознайомлення з календарно-обрядовістю на Україні, ознайомлення з весняними іграми та розвагами, передача емоційного стану, показ пробудження природи. Це творче завдання дозволяло збагатити уяву, мислення, варіативність. Водночас воно виховувало здатність до самостійного пошуку, аргументації висловлювань. Суть наступного завдання полягала у розвитку творчої уяви, асоціативного мислення. Воно передбачало уміння підібрати й придумати вдалу назву до майбутнього музично-творчого проєкту відповідно до певної тематики. Це завдання пропонувалось виконувати як самостійно (у вигляді домашніх завдань), так і застосовуючи метод мозкового штурму.

Мозковий штурм це – метод розв'язання проблеми використовуючи творчу активність, при якому учасникам пропонується виказати якомога більше варіантів розв'язання конкретної проблеми, не уникаючи навіть найфантастичніших рішень. Головними аспектами є максимальна кількість ідей та повна заборона на критику на початкових етапах. Важливо

активізувати творче мислення, не вдаватися до стереотипів. «Мозковий штурм» активізує інтелектуальну діяльність студентів, яка спрямовує її на висування максимально можливої кількості ідей, звільнення від інерції мислення, подолання стереотипів тощо. При цьому до уваги слід брати навіть нереалістичні ідеї [35].

Наступним видом завдань були розгляд й обговорення зі студентами різних ситуацій, виконання проблемних завдань.

Створення проблемних ситуацій. Під проблемною ситуацією розуміють психологічний стан розумової взаємодії студента з навчальним матеріалом. Отже, проблемна ситуація передбачає взаємозв'язок між засвоєними і засвоюваними людиною знаннями і самої людини як суб'єкта пізнання. Саме останній факт зумовлює психологічну основу проблемної ситуації [74, с. 164].

При цьому важливе значення відіграло стимулювання ініціативності студентів, самостійний пошук рішень. Такі завдання значно сприяли усвідомленню особистісної значущості отриманих знань, поглибленій теоретичній підготовці. Разом з тим, запропоновані методи сприяли реалізації такої педагогічної умови формування креативності як організація спільної діяльності викладачів і студентів. Коли студенти у процесі виконання тих чи інших завдань мали змогу бачити роботу викладача, його приклад. З цією метою були підготовлені спільні проекти, де викладачі разом зі студентами готували й виконували різні завдання, розподіляли обов'язки тощо.

Для розвитку мислення застосовували такі завдання як «віднайди аналогії», де різних предметів формуються нові властивості.

«*Біном фантазій*» Мета: розвиток фантазії студентів, вміння створювати щось нове.

Інструкція: Викладач стає в центр кола, у такт музиці він виконує декілька різних танцювальних рухів, усі інші копіюють його танець. Потім викладач торкається будь якого учасника, та пропонує придумати власний

танець, і так далі по колу. Можна ускладнити завдання, пропонуючи студентам придумати танець вітру, моря, вечірньої зорі тощо.

«*Створення метафори*» Мета: активізувати мислення, дати зрозуміти, що самі студенти відповідають за себе, розвивати самостійність і право вибору.

Інструкція: пропонується прослухати метафору про двох мудреців, постійно сперечались хто з них наймудріший. І тоді один з них вирішив: „ Я візьму в руки метелика, прийду до знатного мудреця і запитав, що у мене у руках - живе, чи мертве? Якщо відповідь живе – я задушу, якщо мертве – то відпущу.” Коли він прийшов і задав таке запитання, то отримав відповідь:” Усе в твоїх руках...”

«*Штучне обмеження*» Мета: розвиток гнучкості мислення студентів.

Інструкція: Студентам пропонується написати історію не використовуючи певну букву.

«*Щоб ти зробив, якби*» Мета: розвиток креативного мислення студентів.

Інструкція: студентам пропонується декілька ситуацій вихід з яких вони мають знайти відразу.

Ситуація 1: Прийшовши на концерт, ви розумієте, що немає одного із учасників. Що ви будете робити?

Ситуація 2: Ведучий вашого музично-творчого проєкту не встигає на початок заходу, ваші дії?

Третій етап – **самостійно-діяльнісний**. Він спрямовувався на реалізацію педагогічної умови, що передбачала залучення студентів до підготовки музично-творчих проєктів та стимулювання їх ініціативності. Завдання та методи, які були використані на цьому етапі забезпечували розвиток самостійності студентів. Водночас, враховуючи те, що підготовка музично-творчих проєктів передбачала виконання колективних творчих завдань, вправи спрямовували на розвиток умінь роботи в команді: здатності до співпраці, взаємодії з іншими, захопленості від участі у командній роботі.

Для цього виконання завдань потребувало більшої свободи дій студентів. При цьому керівництво з боку викладача носило м'який характер. Одним із видів таких завдань є ігри. Зокрема, на досягнення взаємодії у командній роботі використовувались такі завдання:

«Вправа Арка». Мета: розвиток здатності до співробітництва та вміння залучати інших до творчості.

Інструкція: Студентам пропонувалось збудувати з аркушів паперу вежу висотою 1 метр. Учасники повинні об'єднатись в команди та продемонструвати як можна більше способів збудувати вежу. Після чого, пропонується декілька питань:

1. Кому спочатку здавалось що виконати це завдання не можливо?
2. Чи часто виникають такі ситуації?
3. Як ви знайшли рішення, кожен самостійно чи колективно?

Водночас, студентам пропонувались ще такі види завдань:

- написати сценарій;
- підібрати необхідні засоби;
- підготувати номер для майбутнього заходу.

Важливе значення мало участь студентів у музично-творчих проєктах, які готувались для демонстрації на фестивалі сценарно-режисерської майстерності. Так, кожен студент повинен був підготувати власний проєкт, виходячи зі своїх можливостей та уподобань. Для реалізації цього проєкту необхідно було залучити інших студентів.

Це завдання сприяло розвитку самостійності, уміння приймати рішення, уміння працювати в команді.

З'ясувалось, що студентам подобається брати участь у різних проєктах, їм подобається включатися у творчий процес. Разом з тим, значна частина вказувала на недостатню кількість часу. Йдеться про розподіл часу, який використовується на кожному етапі підготовки проєкту.

Відтак, робота над формуванням креативності складалася із таких складових, що були нами застосовані.

- виявлення внутрішньої мотивації участі у музично-творчих проєктах;
- визначення домінуючих мотивів;
- визначення індивідуальних особливостей креативних складових;
- усвідомлення необхідності прагнення до саморозвитку;
- розвиток способів мислення;
- поглиблення знань щодо креативності та її вияву у діяльності;
- формування самостійності;
- розвиток впевненості у власних силах;
- активізація навичок роботи в команді;
- формування власних дій;
- самостійний розвиток креативних складових.

Ми визначили, що ключовий фактор, який надає динамічності усьому процесу формування креативності, це – внутрішня мотивація до саморозвитку. Поштовхом до цього процесу є усвідомлення власних мотивів, орієнтація на творчу діяльність, а також розвиток мисленнєвих процесів, що здійснюється на основі відкритості до нових знань та вражень.

3.3. Аналіз результатів дослідження

Перевірка ефективності розробленої системи роботи передбачала виконання наступних завдань:

- виявити динаміку формування креативності за допомогою контрольного експерименту;
- здійснити порівняльний аналіз кількісних і якісних даних, отриманих у ході дослідної роботи.

У ході експерименту було використано комплекс наукових методів: теоретичних (аналіз, порівняння, ранжування, узагальнення даних), емпіричних (бесіда, спостереження за поведінкою студентів).

У формувальному експерименті взяло участь 27 студенти. Експериментальну групу (ЕГ) склали 12 студентів, контрольну (КГ) – 15 студентів. Зі студентами ЕГ робота проводилася відповідно до розробленої нами системою, зі студентами КГ – за традиційною.

Контрольний експеримент проводився за допомогою констатувального.

На початку експерименту було здійснено діагностування вихідного стану креативності майбутніх учителів музичного мистецтва. Для цього ми обрали такі показники: інтерес до музично творчих проєктів, ціннісне ставлення до творчої діяльності, усвідомлення необхідності саморозвитку. знання щодо креативності, обізнаність у сфері підготовки музично-творчих проєктів, самостійність суджень. відкритість новому досвіду, бажання успіху, захопленість підготовкою музично-творчих проєктів. уміння залучати інших до творчої діяльності, здатність до співробітництва, творча активність, які, на нашу думку, найкраще характеризують творчий розвиток студентів та відображають їхню здатність до підготовки музично-творчих проєктів.

Встановлено, що студенти обох груп мають приблизно рівні дані за всіма показниками, що, на нашу думку, пояснюється більш-менш однаковою фаховою підготовкою.

Отримані результати діагностування вихідного стану сформованості креативності свідчать про те, що більшість студентів обох груп мають елементарний ступінь теоретичної обізнаності, володіють достатньо розрізненими знаннями щодо креативності та виявлення креативних рис у ході музично-освітньої діяльності. У власних висловлюваннях студенти орієнтуються на зовнішню оцінку, виявляють прагнення дати відповідь, яка, на їхню думку, може задовольнити викладача. Деякі студенти мають труднощі у роботі та взаємодії з іншими студентами, не виявляють бажання до співпраці. Однак, захопленість музично-творчими проєктами виявили майже 53 % студентів ЕГ та 52 % КГ.

Серед основних мотивів, що спонукають студентів до творчої діяльності значна частина студентів надала перевагу потреба у саморозвитку.

Володіння здатністю до співробітництва виявили лише 35 % учасників. Дещо краще студенти демонструють творчу активність (майже 47 % у студентів КГ та 46 % у ЕГ). Незначна їх частина достатньо впевнена у власних силах (лише 13 % та 11 % відповідно).

У ході проведення бесід зі студентами ЕГ у процесі систематизованою роботи з формування креативності під час виконання музично-творчих проєктів було з'ясовано: студенти розуміють поняття «креативність» і її значення у музично-освітній роботі майбутнього вчителя музичного мистецтва й, зокрема, під час виконання музично-творчих проєктів. Вони також дають повні характеристики поняттю «креативна особистість» та визначають основні якості, що визначають її складові. Усвідомлюють, що важливою основою креативності є внутрішня мотивація, а домінуючим мотивом виступає прагнення до самовдосконалення й саморозвитку. Студенти стали намагатися більше розглядати навчальну й музично-творчу діяльність крізь призму процесів самореалізації. Стали частіше включатися у творчу діяльність, що потребує самостійності мислення, розвиненої уваги, стали більш відкриті до нового досвіду.

Якщо у ході констатувального експерименту значна частина вважали яскравими характеристиками креативності є нове бачення різних ситуацій, то після педагогічного експерименту вони на перше місце вони поставили здатність поєднувати й інтегрувати інформацію. У результаті ранжування складових креативності набуло такого змісту:

- здатність поєднувати й інтегрувати різну інформацію у нове явище;
- оригінальність мислення;
- мотивація саморозвитку;
- асоціативність мислення;
- здатність до співробітництва;
- знання та інтелект;
- відкритість новому успіху;

- адекватна самооцінка;
- самостійність у рішеннях;
- уміння відстоювати власні ідеї;
- розвинена уява;
- позитивне світосприйняття;
- прагнення до творчості.

Для значної частини студентів важливими є розвиток мислення, під яким студенти розуміють володіння здатністю до порівняння, метафоричності, асоціативного мислення, оригінальність, уміння продукувати нові ідеї. Водночас багато студентів звертає увагу на емоційно-вольові якості, такі як: емоційне піднесення під час підготовки музично-творчих проєктів, радість від участі у командній роботі, толерантне ставлення до нових ідей, бажання якісного виконання проєкту, його відповідність уявленням. Важливе значення мають висновки студентів щодо зміщення уваги з результату на процесуальні сторони підготовки музично-творчих проєктів. У цьому плані на перший план виступають такі емоційні характеристики як позитивне ставлення до учасників, до репетиційного процесу. Студенти, що зосереджуються на процесі підготовки відзначають, що при такому погляді краще йде процес появи нових різноманітних ідей, що характеризуються оригінальністю, з'являється відчуття внутрішньої свободи за якої зміщується домінування певних мотивів: замість страху отримати погану оцінку починають домінувати мотиви прагнення до успіху, бажання працювати над власними якостями.

Показовим є поява нового мотиву у студентів: реалізація власної індивідуальності. Це виявлялось у тому, що студенти усе частіше намагалися дотримуватися власних ідей, що відображають їхні індивідуальні особистості та можливості. Ми констатували, що частина студентів демонструвала впевненість у собі, віру у свої можливості. Це пов'язується із усвідомленим ставленням до себе як творчої особистості, яка має право виявляти власну індивідуальність.

Якщо під час констатувального експерименту ми спостерігали часткову сформованість креативності у студентів випускного курсу, то після впровадження системи роботи майже у всіх студентів можна було побачити помітні позитивні зміни.

Під час проведеної бесіди щодо оцінки власної креативності було з'ясовано:

- у більшості студенти позитивно оцінюють власні креативні здібності;
- студенти орієнтуються на те, що у подальшій професійній діяльності креативність буде відігравати одну із вирішальних ролей;
- студенти мають прагнення у подальшому розвивати власні креативні якості;
- частина студентів (18 %) відчувають труднощі при вияві креативних здібностей, але готові працювати над собою.

На думку студентів, креативність зумовлюється особливим чином створеним середовищем. Це передбачає виконання творчих завдань, з опорою на індивідуальні особливості кожного, встановлення чіткого регламенту завдань при повній свободі вибору ідей та засобів для їх реалізації самим студентам. При цьому важливе значення має підтримка з боку викладачів та інших студентів, відсутність критики.

Проаналізувавши дані спостережень за студентами під час підготовки музично-творчих проєктів ми побачили певні зміни у їх поведінці. Студенти із експериментальної групи були досить впевненими, вони пропонували безліч цікавих ідей для музично-творчих проєктів починаючи від ідеї створення проєкту до роботи з виконавцями. Вони уміли взаємодіяти з іншими, уміли працювати в команді, демонстрували емоційне піднесення від процесу створення музично-творчого проєкту.

У студентів контрольної групи ці показники також поліпшилися, але не такою мірою як у студентів експериментальної групи.

Критерії сформованості креативності:

- 1) міра творчої спрямованості (інтереси, ціннісне ставлення, мотивація саморозвитку);
- 2) теоретична обізнаність (знання, самостійність висловлював);
- 3) впевненість у власних силах (відкритість новому досвіду, бажання успіху, захопленість музично творчими проєктами);
- 4) готовність до вияву креативності (уміння роботи в команді, здатність до співробітництва, творча активність).

Ми розподілили студентів за рівнями: у студентів, яких ми віднесли до високого рівня, ми відзначили стійкий інтерес до музично-творчої діяльності, ціннісне ставлення до музично творчих проєктів, здатність використовувати креативний підхід при підготовці навчальних завдань. Показниками середнього рівня сформованості креативності виступили: часткові знання, інтерес до музично-творчих проєктів, частково розвинена здатність до співробітництва. Низький рівень сформованості креативності визначався при відсутності інтересу, внутрішньої мотивації, знань та умінь роботи в команді.

У загальному вигляді ці дані представлені у таблицях 3.3.1 та 3.3.2.

Таблиця 3.3.1.

Рівні сформованості креативності студентів експериментальної групи за даними формульованого експерименту

<i>Критерій</i>		<i>Рівні</i>		
		<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Когнітивно – інтелектуальний	Знання про креативність	11	49	40
	Обізнаність у сфері підготовки музично-творчих проєктів	17	67	16
	Самостійність суджень	8	64	28
Мотиваційно –	Інтерес до музично-	25	62	13

ціннісний	творчих проєктів			
	Ціннісне ставлення до творчої діяльності	45	47	8
	Усвідомлення необхідності саморозвитку	20	62	18
Емоційно – вольовий	Захопленість підготовкою музично-творчих проєктів	25	60	15
	Бажання успіху	14	36	50
	Відкритість новому досвіду	27	63	10
Діяльнісно – комунікативний	Уміння залучати інших до творчості	10	60	30
	Здатність до співробітництва	12	40	48
	Творча активність	8	38	54
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ %		18,5%	54%	27,5%

Таблиця 3.3.2.

Рівні сформованості креативності студентів контрольної групи за даними формувального експерименту

Критерій	Показники	Рівні		
		Високий	Середній	Низький
Когнітивно – інтелектуальний	Знання про креативність	9	48	43
	Обізнаність у сфері підготовки музично-творчих проєктів	15	58	27
	Самостійність суджень	6	62	32
Мотиваційно –	Інтерес до музично-творчих проєктів	20	54	26

ціннісний	Ціннісне ставлення до творчої діяльності	36	52	12
	Усвідомлення необхідності саморозвитку	16	56	28
Емоційно – вольовий	Захопленість підготовкою музично-творчих проєктів	20	64	16
	Бажання успіху	13	40	47
	Відкритість новому досвіду	24	61	15
Діяльнісно – комунікативний	Уміння залучати інших до творчості	6	62	32
	Здатність до співробітництва	11	43	46
	Творча активність	7	36	57
СЕРЕДНЄ ЗНАЧЕННЯ %		15,25 %	53 %	31,75 %

За результатами в цілому можна судити про позитивний вплив навчання в університеті на розвиток структурних компонентів креативності. Зокрема, виявлено зміни у теоретичній обізнаності студентів, їхнього мислення. Це пов'язується, насамперед, зі збільшенням обсягу музичних дисциплін. Так, привертають увагу дані ЕГ. У кількісному плані вони значно підвищилися у середньому (з 50% до 54%) та зменшилися у низькому (з 38 % до 27,5 %) рівнях. Хоча в цілому кількість студентів, віднесених до низького рівня, залишилася досить значною (30 %).

Наочне зображення рівнів сформованості креативності у студентів ЕГ наприкінці дається у діаграмі, представленої на рис. 3.3.1.

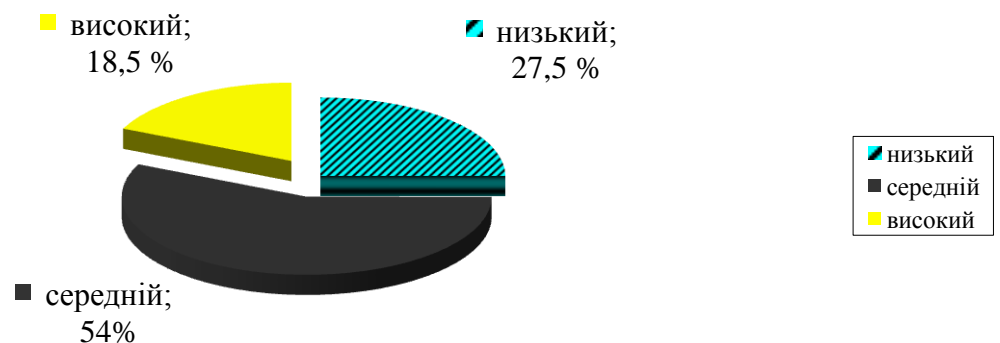

Рис. 3.3.3. Розподіл студентів ЕГ за рівнями сформованості креативності

У цілому можна побачити, що у студентів експериментальної групи відбулися значні зміни у стані сформованості креативності, що пояснюється:

1) систематичністю роботи. Оскільки зі студентами постійно проводились консультації перед і в процесі підготовки музично-творчих заходів, надавали допомогу при підборі засобів, надавали літературу для вивчення самооцінки. Після демонстрації музично-творчих проєктів обговорювали результативність та аналізували шляхи підвищення ефективної роботи.

2) студенти експериментальної групи постійно отримували завдання для розвитку мислення, поглиблювали знання щодо сутності креативності, її складових та ролі у професійній діяльності. Спеціальні вправи були спрямовані на розвиток асоціативності мислення, здатності пошуку варіантів вирішення завдань. Особливо студентів зацікавили завдання зі створення метафор. Окрім того ж тема креативності зацікавила студентів та стимулювала прагнення самостійно шукати додаткову літературу та працювати над формуванням означених якостей.

3) формування креативності тісно пов'язалася із питаннями самопізнання й саморозвитку. У такому контексті студенти стали більш уважнішими до самооцінки, оцінювання власної діяльності. Вони стали більше замислюватись над власними індивідуальними можливостями.

У студентів контрольної групи також відбувалися, хоча й не з такою динамікою. Це пояснюється тим, що студентів частіше стали залучати до підготовки музично-творчих проєктів. У ході індивідуальних бесід з'ясовувалось, що частіше всього їхня увага акцентувалась на здачі й засвоєнні навчального матеріалу. Вони були зорінтовані на отримання оцінки.

Коли студентів стали залучати до підготовки музично-творчих проєктів, вони стали концентрувати увагу на тому, що потрібно для того, щоб проєкт був цікавим, як відбувається взаємодія між учасниками команди. Усі відзначали, що велике значення мало відвідування музично-творчих проєктів, які готували інші студенти. Студенти відзначали необхідність підтримки з боку викладачів. Однак у цих студентів не давались завдання на поглиблення знань та розвитку внутрішньої мотивації, як у студентів експериментальної групи, то стан сформованості креативності у них залишився на нижчому рівні.

Це свідчить про необхідність спеціальних теоретичних знань щодо креативності, її впливу на творчу діяльність, способи вияву та роль у майбутній професійній діяльності. Водночас слід звертати увагу на знання щодо розвитку самопізнання та рефлексивних умінь період навчання в університеті.

Графічне співвідношення між досягнутими рівнями сформованості креативності у студентів ЕГ та КГ відображено на рисунку 3.3.5.

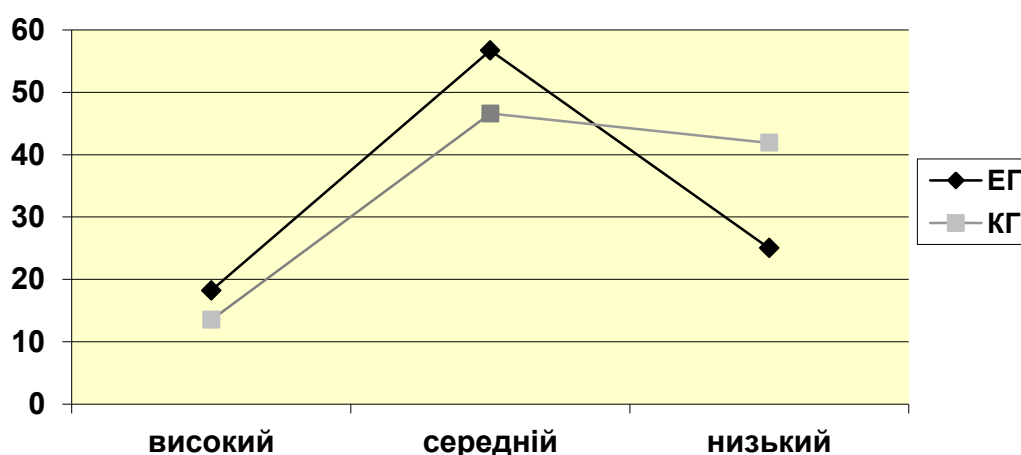

Рис. 3.3.4. Динаміка формування креативності у студентів ЕГ та КГ

Відзначимо майже однакові тенденції формування креативності у студентів ЕГ та КГ. Однак загальний результат і динаміка їхня істотно

відрізняється. У загальному плані дані ЕГ на 4,7 % є вищими ніж у студентів КГ у високому рівні, на 10 % у середньому та на 16,9 % меншими у низькому.

Привертає увагу значна кількість студентів ЕГ та КГ, віднесених до низького рівня (27,5 % і 31,75 % відповідно). Вони є свідченням складності процесу формування креативності, у якому важливе місце посідають чинники, що важко піддаються контролю з боку викладачів.

У процесі дослідження встановлено, що формування креативності зумовлюється індивідуальними особливостями студентів. Це виявляється у динаміці цього процесу: різному темпі засвоєння знань, змін у компонентах означеної якості. У одних студентів цей процес відбувається більш послідовно: осмислюються знання, розвивається асоціативність мислення, формуються відповідні уміння. У інших цей процес неоднорідний й зумовлений індивідуальними особливостями (розвитком уваги, пам'яті тощо). Звідси важливе значення має диференційований підхід у навчанні.

Висновки до третього розділу

Для перевірки ефективності формування досвіду ціннісного ставлення до музичного мистецтва у студентів, та на підставі здійсненого теоретичного аналізу визначено й обґрунтовано критерії, які сприяли спостереженню за динамікою розвитку означеної якості, а саме:

- *мотиваційно-ціннісний*, що характеризує міру творчої спрямованості особистості. Він виявляється в інтересі до музично-творчих проєктів, ціннісному ставленні до творчої діяльності, що зумовлюється внутрішньою мотивацією саморозвитку;
- *когнітивно-інтелектуальний*, спрямований на з'ясування ступеня теоретичної обізнаності. Він включає знання щодо особливостей креативності та способів її вияву.
- *емоційно-вольовий*, що відображає ступінь розвитку впевненості у власних силах, характеризує здатність сприймати нову інформацію,

характеризує бажання успіху, емоційне піднесення при підготовці музично-творчих заходів.

- *діяльнісно-комунікативний* , спрямований на виявлення стану готовності до вияву креативності під час підготовки музично-творчих проєктів. Він характеризує здатність до співробітництва, уміння працювати в команді та творчу активність.

Означені критерії дозволили здійснити діагностику сформованості креативності у студентів. Встановлено, що більшість студентів-випускників мають недостатньо сформовану креативність, про що свідчить значна частина учасників, віднесених до низького рівня (38 %).

Враховуючи результати констатувального дослідження, розроблено програму роботи формування креативності. Встановлено, що основний шлях формування креативності полягає у розвитку мотивації саморозвитку, поглибленню теоретичних знань, розвитку мислення, залученні до підготовки музично-творчих проєктів.

З'ясовано, що формування креативності у студентів доцільно реалізовувати за такими етапами: мотиваційним, когнітивним та самостійно-діяльним. На першому етапі здійснюється активізація мотивації студентів, на другому - розвиток інтелектуальних можливостей, на третьому - відбувається реалізація креативності у різних аспектах підготовки музично-творчих проєктів.

Результати експериментальної роботи визначилися у ході контрольного експерименту. Так, до високого рівня віднесено 18,5 % студентів ЕГ, до середнього 54 % - , до низького 27,5 %.

Позитивні зміни були зафіксовані й у КГ, однак їх динаміка істотно відрізняється. Так, до високого рівня віднесено 15,25 % студентів КГ, до середнього 53 %, та до низького 31,75 %.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало можливість зробити такі висновки відповідно до поставлених і вирішених завдань:

1. Дослідження креативності широко здійснюються у психологічному, соціальному, та філософському аспектах, однак загальноприйнятого погляду щодо її сутності та змісту поки що немає. Особливості поняття креативності виявляються у розгляді такої важливої категорії як «творчість».

З'ясовано сутність поняття **креативність**, під яким розуміється динамічна якість особистості, що визначає її здатність до творчості в будь-яких сферах людської діяльності; вона виявляється у мисленні, емоційно-вольових реакціях, діях; є необхідною умовою самореалізації особистості та вияву людиною власної індивідуальності; креативність характеризує спроможність впроваджувати нові ідеї, здатність відмовитись від стереотипів, відображає внутрішню мотивацію до творчої діяльності.

Виявлено, що креативність розвивається у процесі творчої діяльності. Її формування зумовлюється такими чинниками:

- особистісними (внутрішніми) – психологічними, фізіологічними та іншими особливостями;
- соціальними (зовнішніми), дія яких визначається зовнішніми обставинами й не залежить від суб'єкта діяльності.

2. Конкретизовано поняття *креативність учителя музичного мистецтва*, під яким розуміється важлива якість особистості, яка визначає її здатність до створення оригінальних, новаторських ідей для вирішення різних музично-педагогічних завдань, що виникають в освітньому процесі. Вона виявляється у здатності вчителя бачити проблему, умінні розробляти творчі шляхи її рішення, здатність діяти не по шаблону. Означена якість поєднує в собі такі здібності як уява, інтуїція, асоціативність, може розвиватись та удосконалюватись, допомагає творчо здійснювати професійну музично-освітню діяльність.

3.Визначено структуру креативності, що охоплює комплекс взаємопов'язаних елементів та є поєднанням мотиваційно-ціннісного, когнітивно-інтелектуального, емоційно-вольового та діяльнісно-комунікативного елементів. До них належать особистісно-індивідуальні властивості (уява, фантазія, асоціативність, готовність долати перешкоди, чуттєві реакції), мотивація (внутрішні установки, спрямованість, ціннісні орієнтації), здатність до різного роду дій (творча активність, уміння спілкуватись), інтелектуальні (оригінальність мислення, здатність знаходити рішення).

Встановлено, що формування креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачає залучення до підготовки музично-творчих проєктів, під якими розуміється творча діяльність студентів, спрямована на підготовку та організацію заходів; основа для колективних творчих завдань, які виконуються студентами у процесі фахової підготовки під час вивчення музично-освітніх дисциплін.

Визначено, що важливими напрямками підготовки музично-творчих проєктів є: створення музично-творчих проєктів, спрямованих на освоєння конкретного навчального матеріалу у межах опрацювання відповідних тем навчальних дисциплін; підготовка індивідуальних музично-творчих проєктів, метою яких є самовираження студентів, вияв їхніх режисерських здібностей, власного бачення. Ще один напрямок підготовки музично-творчих проєктів пов'язується із участю студентів у концертних програмах факультету, університету та різних заходів міста.

Встановлено, що ефективність формування креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва у процесі підготовки музично-творчих проєктів підвищиться завдяки дотриманню таких педагогічних умов: розвиток мотивації саморозвитку; активізація творчого потенціалу студентів; створення атмосфери педагогічної взаємодії між викладачем та студентом.

4.Обґрунтовано критерії діагностики сформованості креативності у майбутніх учителів музичного мистецтва, а саме: *мотиваційно-ціннісний*, що

характеризує міру творчої спрямованості особистості; *когнітивно-інтелектуальний*, спрямований на з'ясування ступеня теоретичної обізнаності; *емоційно-вольовий*, що відображає ступінь розвитку впевненості у власних силах, характеризує здатність сприймати нову інформацію, бажання успіху, емоційне піднесення при підготовці музично-творчих заходів; *діяльнісно-комунікативний*, спрямований на виявлення стану готовності до вияву креативності під час підготовки музично-творчих проєктів.

Розроблено програму роботи з формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі підготовки музично-творчих проєктів, що зумовлюється логікою цього процесу та передбачає розвиток мотивації саморозвитку студентів, поглиблення теоретичних знань, розвиток мислення, залучення до підготовки музично-творчих проєктів.

З'ясовано, що формування креативності у студентів доцільно реалізовувати за такими етапами: мотиваційним, когнітивним та самостійно-діяльним. На першому етапі здійснюється активізація мотивації студентів, на другому - розвиток інтелектуальних можливостей, на третьому - відбувається реалізація креативності у різних аспектах підготовки музично-творчих проєктів.

Запропонована програма формування креативності майбутніх учителів музичного мистецтва виявила достатню ефективність, про що свідчить динаміка отриманих результатів.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми. Подальшої розробки потребують дослідження принципів та закономірностей формування креативності, особливостей розвитку її складових, підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до формування креативності учнів у процесі здійснення музично-освітньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. СПб. : Питер, 2002. 228 с.
2. Андросчук І.В. Взаємодія як педагогічна категорія. *Педагогічний дискурс*. 2013. Вип. 14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2013_14_5 (дата звернення 23.03.2019).
3. Антонова О.Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі : монографія. Житомир: вид-во ім. І. Франка, 2012. 322 с.
4. Антонова О. Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя. *Нові технології навчання* : наук.метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки : В 2-х ч. Київ-Вінниця, 2011. Вип. 69. Ч. 2. С. 11–17.
5. Антонішина В. Л. Структурний аналіз поняття «креативність» у психолого-педагогічних дослідженнях. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. Вип. 15. кн. 1. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. С. 97-107.*
6. Ассаул В. Метод проектів у виховній роботі. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: Науково-методичний посібник К.: Департамент, 2008. – 520 с.
7. Асеев В. Г. Детерминация психического развития личности. М. : Изд-во РАГС, 2004. 32 с.
8. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды. М. : Педагогика, 1989. 560 с.
9. Банюхова А. Е. Личностные аспекты креативности. *Ярославский педагогический вестник*, 2010. № 4. Том II. С. 205–211.
10. Барышева Т. А. Психолого-педагогические основы развития креативности : учеб. Пособие. СПб. : СПГУТД, 2006. 268 с.

11. Барышева Т. А. Психологическая структура креативности (опыт эмпирического исследования). *Известия РГПУ им. А. И. Герцена*, 2012. №145. С. 54–64..
12. Белоусова Р. В. Индивидуально-типологические особенности коммуникативной креативности : дис. ... канд. психол. наук. : 19.00.01. / Одесса, 2004. 199 с.
13. Бех І.Д. Категорія "ставлення" в контексті розвитку образу „Я" особистості. *Педагогіка і психологія*, 1997. №3. С. 9-22. , с. 9.
14. Большой энциклопедический словарь. М. СПб. : Большая Российская Энциклопедия, 2001. 1434 с.
15. Большой психологический. СПб. : ПРАЙМ – ЕВРОЗНАК, 2003. 672 с..
16. Бусел В. Т. великий тлумачний словник сучасної української мови – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
17. Вачков, И. В. Основы технологии группового тренинга : учеб. Пособие. М. : Ось-89, 1999. 176 с.
18. Вергунова В.С. Організація спільної діяльності викладачів та студентів у процесі підготовки музично-творчих проектів. *Наукові записки*. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2018. №1. С. 56–58.
19. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
20. Войцехівська І.С. Формування креативності майбутніх фахівців : веб-сайт URL: <http://docplayer.net/86885691-Formuvannya-kreativnosti-maybutnih-fahivciv.html> (дата звернення 07.07.2019).
21. Всемирная энциклопедия: Философия М.: Минск, 2001. 1320 с.
22. Галицков С.Я., Михелькевич В.Н. Проектирование: технологии обучения. Самара: Издательство СГАСУ, 2014. 104 с.
23. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта. Психология мышления Москва : Прогресс, 1965. С. 443–456 .
24. Гитман Е. Проект в образовательной области «Технология». *Школьные технологи*. 2002. №6. С. 136-137.

25. Гнатко, М. М. Феномен креативності як психологічна проблема. *Психологія перспективи*. Луцьк, 2001. Вип. 1. С. 88–97.
26. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : ЛИБІДЬ, 1997. 374 с.
27. Гончарова О. А. Креативний компонент інноваційної діяльності майбутнього вчителя. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. URL: lib.mdpu.org.ua/nvsp/6/12.pdf (дата звернення 14.02.2019).
28. Грекова В. С. Творчість та креативність : синкретичний зв'язок. *Гілея : науковий вісник*, 2014. Вип. 82. С. 180–183.
29. Гриненко І. В. Педагогічні умови розвитку креативності майбутніх вчителів гуманітарного профілю у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т., 2008. 192 с.
30. Грицун Ю.М., Вергунова В.С. Творчі завдання при вивченні музично-освітніх дисциплін. *Молодий вчений*, 2019. Вип.4. С.22-27.
31. Гуцан Т. Г. Педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів економіки до профільного навчання старшокласників : вебсайт. URL: <http://intkonf.org> 55 (дата звернення 15.04.2019).
32. Губа А.В. Теоретико-методичні засади формування управлінської культури вчителя – майбутнього менеджера освіти: дис...д-ра пед.наук: спец.13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Х., 2010. 511 с.
33. Дерманова И. Б. *Креативность, личностные особенности и стратегии совладания старших школьников* : материалы научно-практической конференции «Ананьевские чтения» СПб., 2004. С. 384–386.
34. Джонс Дж. Методы прогнозирования. М.: Мир, 1986. 524 с.
35. Дмитрієва Л. Креативні прийоми вироблення ідей. Елітаріум : Центр дистанційного навчання, 2007. URL:: www.elitarium.ru. (дата звернення 02.02.2019).
36. Додонов Б.И. В мире эмоций. К. : Политиздат Украины, 1987. 140 с.

37. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. СПб.: Изд-во «Питер», 1999. 368 с.
38. Дружинин В. Н. Психология творчества. *Психологический журнал*. 2005. № 10. С. 101–109.
39. Дунаєва О. М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2008. 20 с.
40. Енциклопедія освіти. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040с.
41. Еремина Л. И. Развитие креативности личности : психологический аспект. *Общество : социология, психология, педагогика*. 2014. №1 С. 42–47.
42. Загальна психологія: Підручник. К.: Либідь, 2005. 464 с. С. 219 – 243.
43. Загальна психологія : підручн. для студ. вищ. навч. Закладів. К.: Форум, 2000. 543 с. Бібліогр.: 21 назв. укр.
44. Загвязинський В.І. Педагогічна творчість учителя : хрестоматія. К.: ІЗМН, 2000. 168 с.
45. Зязюн І.А. Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології. *Творча особистість у системі неперервної професійної освіти* : матеріали Міжнародної наук. конф. Харків: ХДПУ, 2000. С.8-16.
46. Занюк С. С. Психология мотивации. К. : Эльга-Н ; Ника-Центр, 2002. 352 с.
47. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности СПб. : Питер, 2009. 448 с.
48. Ізбаш С. С. Проектна діяльність як фактор соціально-професійної адаптації студентів педагогічного університету : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 Мелітополь, 2007. 290. вебсайт. URL: umo.edu.ua > [46_Avtoreferat-Izbash-S.S.rtf](#) (дата зверення 03.09.2019).
49. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество. М. : Педагогика, 1990. 144 с.

50. Качество знаний учащихся и пути его совершенствования. М. : Педагогика, 1978. 208 с.
51. Кашапов М. М. Психология творческого мышления профессионала : монография. М. : ПЕР СЭ, 2006. 688 с.
52. Коджаспирова Г. М. Педагогический. М. : Изд. центр «Академия», 2000. 176 с.
53. Кон И.С. Психология юношеского возраста : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. М. : Просвещение, 1979. 175 с.
54. Коц О.І. *Форми організації виховного процесу в комплексній виховній системі ВНЗ* вебсайт. URL: gmogylyla-nvo.edukit.kiev.ua > Files > downloads (дата звернення 10.06.2019).
55. Краткий психологический словарь. М. : Политиздат, 1985. 431 с.
56. Кузікова С. Б. Психологічна культура як суб'єктна активність: механізми становлення суб'єкта саморозвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 12 : Психологічні науки. 2012. Вип. 39. С. 36-42. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2012_39_8 (дата звернення 30.04.2019).
57. Курочкина А.Ю. *Исследования креативности: постановка проблемы экономики: сб. научных статей по итогам Международной научной конференции*, Изд-во «Креативная экономика», 2009. С. 630–639.
58. Кучер У.В. Развитие творческого потенциала студентов : вебсайт URL http://tme.uomo.edu.ua/docs/Dod/2_2010/kucher.pdf (дата звернення 16.04.2019).
59. Кыштымова И. М. Научные подходы к развитию креативности. *Вестник Бурятского государственного университета*. №5, 2009. С. 6-14.
60. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. М.: Смысл, 2007. 511 с.
61. Лукьянюк Володимир «Словник іншомовних слів» 2001-19. вебсайт. URL: <https://www.jnsm.com.ua/sis/pro.shtml> (дата звернення 10.04.2019).

62. Любарт Т. Психология креативности. М. : «Когито-Центр», 2009. URL: <http://log-in.ru/books/psikhologiya-kreativnosti-lyubart-t-mushiru-ktordzhman-s-zenasni-f-uchebnye-posobiya> (дата звернення 25.10. 2019).
63. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб, заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 256 с.
64. Маралов В.Г. Ценность и опасности саморазвития личности. *Международный научно– исследовательский журнал*, 2015. Выпуск № 6–4 (37) С. 51-53.
65. Мартин Р. Психология мора. СПб.: Питер, 2009. С. 227.
66. Марущак В. *Творчий потенціал особистості як одна із рушійних сил розвитку та формування майбутнього вчителя*. вебсайт. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pednauk_2016_5_43.pdf. (дата звернення 11.08.2019).
67. Малій Н. Ю. Психолого-педагогічні особливості розвитку креативної складової професійного мислення у майбутніх педагогів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07. Хмельницький, 2011. 20 с.
68. Матюшкин А. М. Концепция творческой одаренности. *Вопр. Психологии*, 1989. №6. С. 29–35.
69. Маслоу А. Г. Мотивация и личность. СПб. : Евразия, 1999. 478 с.
70. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. *Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. К.: Нора-Прінт, 2002. Випуск 22. 350 с.
71. Морозов А. В. Креативність викладача вищої школи. М. : МГСУ, 2002. 268 с.
72. Мясищев В. Н. Основные проблемы и современное состояние психологи и отношений человека. *Психологическая наука в СССР*. М., 1960. 440 с.
73. Немов Р.С. Психология: Словарь - справочник: М. : Изд-во ВЛАДОС–ПРЕСС, 2007. 351 с.

74. Никитина Е.Ю. Формирование готовности студентов педагогического вуза к научно-исследовательской деятельности средствами проблемного обучения: Дисс. канд. пед. наук: 13.00.08 – теория и методика профессионального обучения. Новокузнецк, 2007. 202 с.
75. Новейший философский словарь. Мн.: Книжный Дом, 2003. 1280 с.
76. Новий словник іншомовних слів. К. : Арій, 2008. 672 с.
77. Новіков А. М. Методологія. М. : Синтег, 2007. С. 668.
78. Обманець Л. О. Формування креативності майбутніх учителів музики в процесі інструментально – виконавської підготовки вебсайт URL: <https://library.udpu.edu.ua> > [probl_sych_vchutela](#) (дата звернення 18.06.2019).
- 79.Олексенко Р. І. Від «homo economicus» до «homo creativus» у соціокультурному середовищі. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2015. Вип. 7. С. 112–114.
80. Оценивание: образовательные возможности: сб.науч.-метод.статей. Мн.: БГУ, 2006. 257 с.
81. Павленко В.В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка*. Житомир, 2016. Вип. 11. 154 с. С.120–131.
82. Павленко В.В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості. *Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти*. Збірник науково-методичних праць. Житомир : Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2015. С.145-150.
83. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) К. : Освіта України, 2008. 274 с.
- 84.Пахомова Н. Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении : пособие для учителей и студентов пед. Вузов. М.: АРКТИ, 2003. 112 с.
85. Педагогічний словник. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
86. Педагогічна творчість : методологія, теорія, технології К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. 183 с.

87. Петрова І. В. Проектування в соціально-культурній сфері : навчальний посібник. К.: Вид-во КНУКіМ, 2007. 372 с.
88. Петришин Л. Й. Структура креативності майбутніх соціальних педагогів у контексті фахової підготовки : вебсайт URL : irbis-nbuv.gov.ua > [irbis_nbuv > cgiirbis_64](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64) > sp. (дата зверення 24.10.2019)
89. Подобєдова Т. Ю. Підготовка майбутніх вчителів гуманітарного профілю до педагогічного проектування : автореф. дис. канд. пед. наук:13.00.04 / Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. - Луганськ, 2005. 20 с.
90. Професійна освіта : словник. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
91. Пузеп Л. Г. Психологические механизмы развития креативности личности : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Омск, 2006. 362 с.
92. Райгородский Д.Я. Психология личности. Самара: Издательский Дом БАХРАХ, 1999. 448 с.
93. Роджерс К. К теории творчества : взгляд на психотерапию. Становление человека. М. : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. 480 с.
94. Ростовський О.Я. Проблема методологічної переорієнтації професійної підготовки майбутніх учителів музики у контексті реформування сучасної загальноосвітньої школи. *Наукові записки*. 2001. Тернопіль : ТДПУ, 2001. С.12-22.
95. Роменець В. А. Психологія творчості : навч.посібник. 3-те вид. К.: Либідь, 2004. 288 с.
96. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб.: Питер, 1999. 720 с.
97. Рябченко В. Деякі концептуальні проблеми навчання і виховання студентів у сучасних вищих навчальних закладах України. *Вища освіта України*, 2005. № 1. С. 40–44.
98. Светлова Н. В. Особенности ценностных ориентаций и нравственного самосознания учащихся средней школы : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. / М., 2003. 18 с.

99. Сергеева Т.В. Эко–гуманистический подход к саморазвитию личности. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : психологія*, 2012. № 1009, вип. 49. С. 53-55. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPC_2012_1009_49_13. (дата звернення 22.09.2019).
100. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. К. : Міленіум, 2006. 344 с.
101. Сівєрс З.Ф. Феномен творчості як базова складова акмеологічного розвитку особистості. *Освіта і управління*, 2008. Т. 11. № 1. С. 47–55.
102. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. К. : Таксон, 2006. 88 с.
103. Сластенин В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс. *Сибирский педагогический журнал*, 2005. №4. С. 3 -13.
104. Сластенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность. М.: Магистр, 1997. 224 с.
105. Словник іншомовних слів. К.: Наукова думка, 2000. 680 с.
106. Смирєнський В.М. Формування у майбутніх учителів музики готовності до педагогічної імпровізації. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 1998. 169 с.
107. Спиркин А. Г. Сознание и самосознание. М. : Политиздат, 1972. 303 с.
108. Станевич, І. М. Формування особистісного самоствердження старшокласників у позаурочній діяльності : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / К., 2012. 237 с.
109. Степанов О. Психологічна енциклопедія. Київ: «Академвидав», 2006. 424 с.
110. Степаненко Н. А. Методическая система развития педагогической креативности студентов на основе информационно-коммуникационных технологий. *Сибирский педагогический журнал*, 2011. №5. С. 183–189.

111. Стернберг Р., Григоренко Е. Л. Модель структуры интеллекта Гилфорда: структура без фундамента. *Основные современные концепции творчества и одаренности* М. : «Молодая гвардия», 1976. 177 с.
112. Сучасні педагогічні технології : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2006. С. 57.
113. Сухомлинский В.А. О воспитании. М. : Политиздат, 1988. 269 с.
114. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. К.: Радянська школа, 1988. 310 с.
115. Творчество : теория, диагностика, технологи : словарь-справочник. СПб. : ООО «Книжный дом», 2008. 296 с. 193.
116. Теорія та методика виховання : роб. навч. прогр [для студ. напр. підгот. 6.010102 «Початкова освіта»] / уклад. О. В. Матвієнко. Київський університет імені Бориса Грінченка, 2014. 42 с.
117. Творчество : эпистемологический анализ. М. : ИФ РАН, 2011. 226 с.
118. Токар Н. Ф. Динаміка мотивації в процесі професійної підготовки. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 4. С. 151–154.
119. Узнадзе Д. Н. Установка у человека. Проблема объективации. Психология личности в трудах отечественных психологов. СПб.: Питер, 2000. С. 87–91.
120. Уйсімбаєва М.В. *Проектна діяльність : теоретичні аспекти*. вебсайт URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2932/1/Uisimbaeva.pdf> (дата звернення 28.08. 2019).
121. Фрицюк В. А. Формування креативності майбутніх учителів музики : дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Вінниця, 2004. 219 с.
122. Холодная М. А. Когнитивные стили и интеллектуальные способности. *Психологический журнал*, 1992. Т. 13. №3. С. 84—93.
123. Хрящева Н. Ю. Креативность как фактор самореализации личности в изменчивом мире: Психологические проблемы самореализации личности СПб, 1998. С. 171—175.

124. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения. М. : Изд-во МГУ, 2003. 416 с.
125. Шкабаріна М. А. Розвиток педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення фахових дисциплін: дисерт: веб-сайт. URL: http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Dis_Shkabarina_A.M.pdf (Дата звернення 19.05.2019).
126. Шевченко Л.М. Професійна спрямованість: методологічний аспект. *Науковий вісник*. К., 2005. Вип. 88. С. 204–215.
127. Шмальгаузен И. К. Пути и закономерности эволюционного процесса М., 1983. 360 с.
128. Щербакова Е. Е. Педагогическая креативность как фактор профессионального развития студентов : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Чебоксары, 2006. 40 с.
129. Яковлева Е. Л. Психология развития творческого потенциала личности / Е. Л. Яковлева. — М.: Флинта, 1997. — 224 с.
130. Ящук С. М. Педагогічна взаємодія як важлива складова професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя технологій в умовах розвитку інформаційного суспільства. : автореф: вебсайт. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/bitstream/6789/8747/1/Pre-interaction.pdf> (дата звернення: 18.07.2019).

ДОДАТКИ

Додаток А

Визначення поняття «креативність»

<i>Автор</i>	<i>Визначення</i>
Джон Као	Креативність – це ціннісний процес генерації ідей, їх розвитку та перетворення на цінності. Цей процес поєднує в собі те, що люди називають новаторством.
Дж. Гілфорд	Креативність – це здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення.
Е. Торренс	Креативність – це здатність копати глибше, дивитися краще, виправляти помилки, розмовляти з кішкою, пірнати в глибину, запалювати сонце.
А. Маслоу	Креативність – це свобода, спонтанність, само прийняття та інші риси, які дозволяють особистості найбільш повно реалізувати потенціал.
Д. Сімпсон	Креативність – це здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення, «здатність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення»

Анкета для визначення стану сформованості креативності

Додаток Б

1. Що таке креативність?

2. Чи важлива ця здібність і чому?

3. Що з перерахованого, для вас є найважливішим в першу чергу?

Розташуйте від 1 до 4, де 1 – важливо, 4 – не важливо.

- а. Саморозвиток
- б. Успіх
- в. Популярність
- г. Інтелект

4. Чи має значення, які ролі відводяться для вас в колективі (групі)?

- а. так, ініціюю вибір ролі самостійно за власним бажанням
- б. очікую, поки роль для мене оберуть інші
- в. погоджуюсь «залишаюся в стороні»

5. Яка, на Вашу думку, основна причина, що заважає створенню чогось нового? Виберіть одну відповідь.

- а. невпевненість в позитивному результаті;
- б. заважають сумніви, чи зможу я бути успішним в цій діяльності;
- в. ніхто не зважає на додаткові витрати часу й сил для роботи по-новому;
- г. немає впевненості, що нове буде краще за старе;
- д. нічого.

6. Що спонукає Вас брати участь у музично – творчих проєктах?

- а. Бажання отримувати бали від викладача
- б. Бажання займатися творчою діяльністю
- в. Справити гарне враження

- г. Завоювати авторитет
д. Ваш варіант _____
7. Чи часто ви берете участь у музично творчих проєктах?
а. Часто
б. час від часу
в. не беру
8. Які обов'язки зазвичай Ви виконуєте при підготовці музично – творчих проєктів?
а. Беру участь як виконавець
б. Беру участь як організатор
в. Допмагаю писати сценарій
г. Займаюсь і сценарієм, і виконанням і ставлю номери
д. Ваш варіант _____.
9. Чи подобається Вам брати участь у музично – творчих заходах?
а. Так, подобається
б. Іноді
в. Не подобається
10. Чи відчуваєте Ви труднощі при підготовці музично – творчих проєктів?
а. Так.
б. Ні
11. Якщо так, то що заважає вам найбільше?
а. Невпевненість у власних силах
б. Критика з боку викладачів та студентів
в. Страх отримати погану оцінку
г. Ваш варіант _____
12. Які риси, на Вашу думку необхідні для проведення музично – творчих проєктів?
а. Творчі здібності
б. Гнучкість мислення
в. Інтелектуальність
г. Оригінальність
д. Ваш варіант _____
13. Що з перерахованого, на Вашу думку, необхідно для створення музично – творчих проєктів?
а. швидкість
б. захопленість діяльністю

- в. бажання успіху
- г. комунікабельність
- д. активність
- є. віра у свої можливості
- ж. інтерес до творчої діяльності
- з. індивідуальність

Додаток В**Анкета**

1. Чи вважаєте Ви здатність підготувати й провести музично-творчий захід важливим для роботи майбутнього вчителя музичного мистецтва? Аргументуйте свою відповідь.
14. Ви отримали завдання підготувати проєкт, який виявився для Вас незрозумілим. Якими будуть Ваші дії?
15. Як Ви вчините, коли викладач запропонує за бажанням підготувати додатково музично-творче завдання?
16. Якими будуть Ваші дії, якщо Вам необхідно виявити власне бачення підготовки музично-творчих проєктів?
17. На занятті Вам запропонували створити різні приклади ідей для музично-творчих проєктів. Якими будуть Ваші дії?
18. Вам запропонували підготувати музично-творчий проєкт, але Ви знаєте, що ця робота не буде оцінюватись. Якими будуть Ваші дії?

Додаток Г

**Стан сформованості креативності студентів у процесі виконання
музично-творчих проєктів**

(результати констатувального дослідження у таблицях)

**Стан сформованості креативності за когнітивно-інтелектуальним
критерієм**

<i>Критерій</i>	<i>Показники</i>	<i>Рівні</i>		
		<i>високий</i>	<i>середній</i>	<i>Низький</i>
		<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>
Когнітивно-інтелектуальний (ступінь теоретичної обізнаності)	Знання про креативність	8	43	49
	Обізнаність у сфері підготовки музично-творчих проєктів	10	55	35
	Самостійність суджень	6	52	42
<i>Середній показник</i>		8 %	50 %	42 %

**Стан сформованості креативності за мотиваційно-ціннісним
критерієм**

<i>Критерій</i>	<i>Показники</i>	<i>Рівні</i>		
		<i>високий</i>	<i>середній</i>	<i>Низький</i>
		<i>%</i>	<i>%</i>	<i>%</i>
Мотиваційно – ціннісний (міра творчої спрямованості)	Інтерес до музично-творчих проєктів	13	61	26
	Ціннісне ставлення до творчої діяльності	20	39	41
	Усвідомлення необхідності саморозвитку	15	62	23
<i>Середній показник</i>		16 %	54 %	30 %

Стан сформованості креативності за емоційно-вольовим критерієм

<i>Критерій</i>	<i>Показники</i>	<i>Рівні</i>		
		<i>високий</i>	<i>середній</i>	<i>Низький</i>
		%	%	%
Емоційно-вольовий (ступінь розвиненості впевненості у власних силах)	Захопленість підготовкою музично-творчих проєктів	23	50	27
	Бажання успіху	12	46	42
	Відкритість новому досвіду	10	60	30
<i>Середній показник</i>		15 %	52 %	33 %

Стан сформованості креативності за діяльнісно-комунікативним критерієм

<i>Критерій</i>	<i>Показники</i>	<i>Рівні</i>		
		<i>високий</i>	<i>середній</i>	<i>Низький</i>
		%	%	%
Діяльнісно-комунікативний (стан готовності до вияву креативності під час підготовки музично-творчих проєктів)	Уміння залучати інших до творчості	7	61	32
	Здатність до співробітництва	8	44	48
	Творча активність	6	33	61
<i>Середній показник</i>		7 %	46 %	47 %

Рис. 3.1.2.

Рис. 3.1.3.

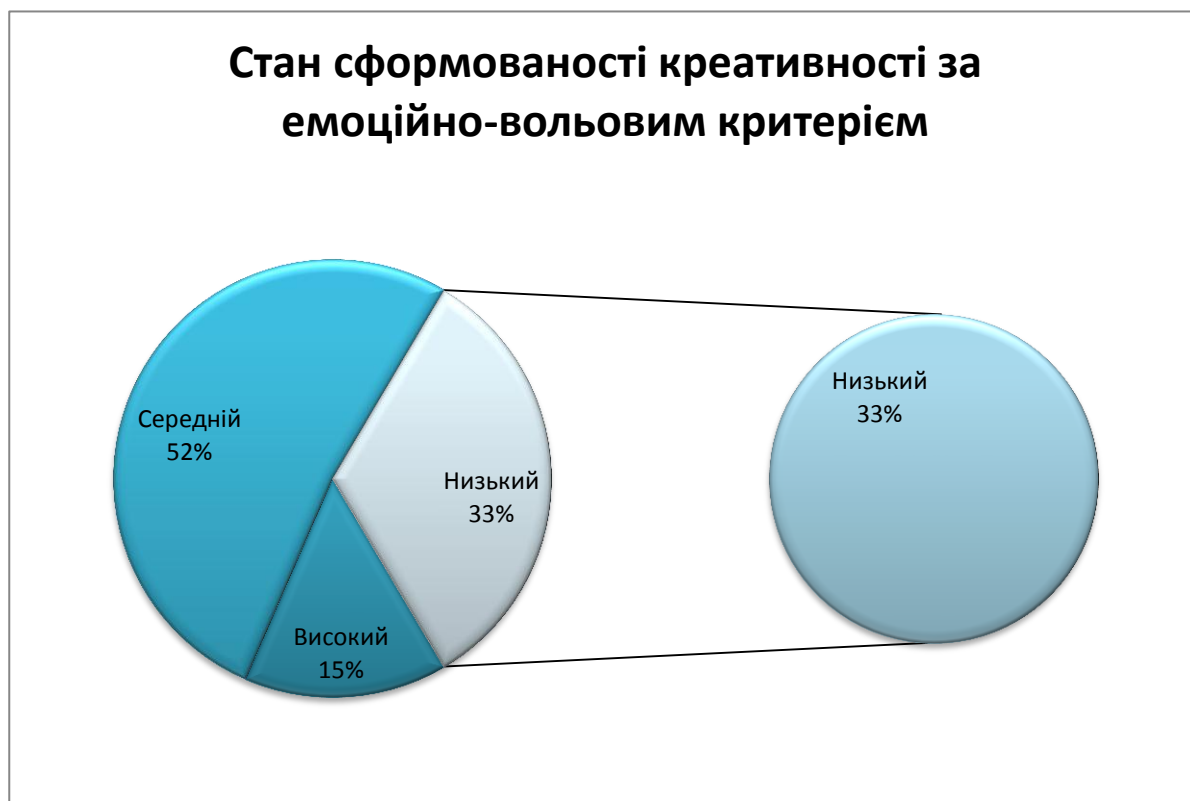

Рис. 3.1.5.

Рис. 3.1.6.